

SOVON Nieuws

13e jaargang nummer 1
maart 2000

In dit nummer o.a.:

- *Atlasfinale*
- *Kolonievogelkenken*
- *Gebiedsgerichte LSB*
- *Zoete Rijkswateren '98/99
& enquête*
- *Europese Vogelrichtlijn*
- *Waddenbroedvogels '99*
- *Grauwe Kiekendief*

Kruisbek (Elwin van der Kolk)

Nog één jaar....

Het voorjaar lijkt vroeger losgebarsten dan ooit. Tijd om een stapel kaarten te kopiëren en naar buiten te gaan. Hoe staan de IJsvogels en de Roerdompen ervoor met weer een zachte winter achter de kiezen, en zien we nog iets terug van de Sijzen en Kruisbekken die vorig najaar over het land uitzwermden? Allemaal zaken die deels via een LSB of BMP aan het licht zullen komen. Maar wat we daarmee nog niet kennen, is de precieze verspreiding van deze en andere soorten in Nederland, en de veranderingen die daarin zijn opgetreden in de afgelopen 25 jaar. Dit voorjaar is er nog een laatste kans om daar een bijdrage aan te leveren.

U begrijpt het: we hebben het over het atlasproject! Hoewel inmiddels ruim 1500 van de 1670 atlasblokken met een bezoek zijn vereerd, zijn er nog steeds hoeken en gaten in het land waar veel te ontdekken valt. Voor een belangrijk deel gaat het om gebieden waar weinig vogelaars wonen -want anders zou het toch al lang gedaan zijn?- en waar we naar andere middelen zullen moeten grijpen om ze geteld te krijgen. Veel vogelaars vinden het leuk om met een groepje van een paar mensen op stap te gaan, en wat is er nu aardiger dan met wat mede-liefhebbers een paar blokken verder van huis te onderzoeken? 's Ochtends vroeg de verplichte kilometer-hokken, later op de ochtend de overige terreinen en 's middags op terras of in de kroeg nagenieten met een goed glas. Kijk op pagina 5 waar nog iets te doen is, en meld u aan bij Jan-Willem Vergeer.

SOVON-Nieuws

verschijnt viermaal per jaar en is een uitgave van SOVON *Vogelonderzoek Nederland*.

Redactie en lay-out: John van Betteray, Fred Hastings & Kees Koffijberg.

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg. SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier.

Adres SOVON

Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen
Telefoon: 024-6848111
fax: 024-6848188
E-mail: Info@SOVON.NL
SOVON-homepage: WWW.SOVON.NL
Giro: 2905988; Rabo: 10.51.17.056;
Broedvogelatlasrekening: 10.51.05.953.

Bestuur SOVON

Gert van Bergeijk, Edwin Kok, Peter Milders, Ekko Smith, Rob van Westrienen

Bureau SOVON• *Directeur*

Frank Saris

• *Communicatie & Interne zaken*

John van Betteray, Harvey van Diek, Ger Evers, Bianca Kamps, Marianne van Waterschoot, Jeroen van Zuylen

• *Broedvogels*

Jaap Baas, Symen Deuzeman, Arend van Dijk, Anita Dulos, Peter Eekelder, Fred Hastings, Michel Klemann, Ben Koks, Willem van Manen, Henk Sierdsema, Jan-Willem Vergeer, Rob Vogel, Michiel van der Weide, Henk Wessels, Dirk Zoetebeier

• *Water- en wintervogels*

Arjan Boele, Kees Koffijberg, Marc van Roomen, Berend Voslamber, Erik van Winden

• *Onderzoek*

Nico Beemster, Ward Hagemeijer, Frank Majoor, Pim de Nobel, Wolf Teunissen, Chris van Turnhout

• *Boekhouding*

Michel Hengst

• *Systeembeheer*

Hans Quaden

Voor informatie over• *BMP, LSB*

Arend van Dijk

• *Broedvogelatlas*

Jan-Willem Vergeer

• *Midwintertelling*

Marc van Roomen

• *Ganzen- en zwanentellingen*

Kees Koffijberg

• *Watervogeltellingen Zoete Rijkswateren*

Berend Voslamber

• *Waddengebied*

Ben Koks

• *PTT*

Arjan Boele

• *BSP Niet-broedvogels*

Fred Hastings

• *Nestkaarten en Constant Effort Sites*

Frank Majoor

• *Lidmaatschap*

Jeroen van Zuylen

ISSN1383-0635

Verantwoord uitsterven of de perestrojka?

Als trouwe bezoeker van onze Landelijke Dag was u na het spetterende verhaal van Ben Koks over de nestbescherming van de Grauwe Kiekendief weer helemaal op de hoogte. Dankzij een zeer gemotiveerde groep vrijwilligers en enige subsidie van een paar overheden, weten we met veel kunst- en vliegwerk deze prachtige roofvogel op onze Rode Lijst te houden. In onze maakbare samenleving is hen blijkbaar geen beter lot beschoren: achter het schrikdraad, ter bescherming tegen combine en vos! Bah, weer zo'n cynische natuurbeschermer, denkt u nu? Dit keer heeft u het mis. Die prachtige vogels zijn de kwartiermakers voor de nieuwe natuur. Maar is dat de natuur van mijn biologische groentenpakket, van een landbouw zonder bestrijdingsmiddelen, zonder mestproblemen, met mest als kwaliteit. Klopt dat, zullen die kleinschalige biologische bedrijven de thuishaven van onze Grauwe Kiekendieven gaan worden of behoeven ze daartoe nog enige genetische manipulatie (alles is immers mogelijk)? We weten het niet, zeker is dat ze er nu nog niet voorkomen, maar afhankelijk zijn van zeer gedreven nestbeschermers. En waar komen die kieken eigenlijk vandaan? Is het een zichzelf in stand houdende vitale populatie (een belangrijke legitimatie) of is het voortbestaan hier afhankelijk van regelmatige aanvoer van beesten uit ten oosten van ons liggende gebieden. En hoe natuurlijk is het daar dan? Hebben wij dat soort biotopen (grote natte veen- en heidegebieden) hier over 50 jaar dan weer terug?

Er lijken zelfs parallellen aanwijsbaar met een andere 'grauw' beestje: de Grauwe Klauwier, een eeuw geleden zelfs nog regelmatig een prooi voor de kiekendief, nu teruggedrongen tot een stukje regenerend hoogveen in Drenthe: het Bargerveen. Uit onderzoek van de Stichting Bargerveen is gebleken dat het voortbestaan van deze populatie waarschijnlijk grotendeels afhankelijk is van regelmatige aanvoer uit het oosten. Is onze natuur voor dit soort beesten een ecologische *sink* (zeg maar een valkuil) geworden? En is het dan nog wel verantwoord om die valkuil in stand te houden, maak je daarmee die andere, misschien nog wel vitale populaties, niet juist extra kwetsbaar?

Als het aan mij ligt houden we die grauwe beestjes op onze Rode Lijst en gaan we via onder andere nestbescherming het gesprek met de boeren aan. Niet alleen uit fatsoen voor na ons komende generaties. Tegelijk moeten we ons bezig gaan houden (bijv. samen met de Stichting Bargerveen) met onderzoek naar de winst- en verliesfactoren bij vitale populaties. En misschien kunnen we via een alarmsysteem kansrijke situaties voor dit soort zeer selectieve soorten op het spoor komen. Dus niet alleen elkaar bellen om een ontsnapte Sneeuwuil door te geven, voor het eigen lijstje, maar ook bellen om de natuurbeheerder positieve feedback te geven (zoals nu al op sommige plaatsen met Kwartelkoningen gebeurt).

Want uiteindelijk moeten onze vogels weer zelfredzame populaties worden en geen *Artis*-natuur. Dat lijkt mij de uitdaging voor de komende jaren: de vinger aan de pols (ons meetnet), maar wel met verstand (ons onderzoek) en de Rode Lijst is nog veel te lang, dus keus genoeg. Wie doet er mee (frank.saris@sovon.nl)?

Frank Saris

Agenda**maart**

(18) watervogeltelling Zoete Rijkswateren,
ganzen- en zwanentelling

april

(8) integrale telling Waddenzee
(15) watervogeltelling Zoete Rijkswateren,
Brand- en Rotganstelling

mei

(6) Rotganstelling
(13) watervogeltelling Zoete Rijkswateren

juni

(17) telling Zoete Rijkswateren,
integrale Waddentelling

Vereniging

Afscheid

Na 3 1/2 jaar met plezier als Hoofd Communicatie & Interne Zaken gewerkt te hebben, ga ik per 1 april a.s. het SOVON-nest verlaten om een nieuwe uitdaging aan te gaan.

Ik heb gedurende deze tijd als leek op vogelgebied met plezier en ontzag gekeken naar het enthousiasme en de inzet van de vogelaars; niet enkel op kantoor, maar met name van de duizenden vrijwilligers in het veld, waarvan velen reeds jaren gegevens verzamelen. Petje af voor jullie allemaal!

Marianne van Waterschoot

Meer Afscheid

Na zes inspirerende jaren (twee termijnen) heeft het bestuur node afscheid genomen van Fons Werry.

Fons hebben we leren kennen als een zeer bedachtzaam en buitengewoon wijs bestuurder. Ook was hij altijd bereid ons over een breed terrein van advies te dienen, ook ongevaagd. Wij bedanken Fons voor zijn inbreng in het bestuur.

SOVON Vogelonderzoek Nederland is met ingang van direct op zoek naar een nieuw **Hoofd voor de afdeling Communicatie en Interne Zaken** (5 medewerkers).

De taken (een uitgebreide functieomschrijving staat op de homepage)

- Verzorgt de communicatie binnen en buiten de vereniging.
- Verzorgt de organisatie van de fondswerving t.b.v. verenigingsactiviteiten, welke geen directe relatie hebben met lopende opdrachten van derden.
- Verzorgt de organisatie en aansturing van initiatieven op het gebied van opleiding en educatie.

We zoeken

Een enthousiaste en stimulerende collega met een HBO denk- en werkniveau. De kandidaat moet zelfstandig kunnen werken, strategisch kunnen denken, leiding kunnen geven (hij/zij is lid van het managementteam) en op korte termijn actief zijn in een netwerk met verschillende typen organisaties op het gebied van natuurbescherming: vrijwilligersorganisaties, terreinbeheerders, overheden en financiers. De kandidaat moet aantoonbare ervaring hebben in acquisitie en lobbyen, en daarnaast ervaring hebben in het coördineren van projecten.

Kennis van vogels strekt tot aanbeveling. Bij gelijkheid van kandidaten gaat onze voorkeur uit naar een vrouwelijke kandidaat, mede ook gelet op de samenstelling van het huidige team.

We bieden

Een uitdagende functie voor 32 uur per week voor minimaal 1 jaar, met daarna aansluitend uitzicht op een vast dienstverband. De standplaats is Beek Ubbergen. De salariering is afhankelijk van leeftijd en ervaring.

De procedure

Een schriftelijke sollicitatie (incl. c.v.) kan worden gezonden naar het kantoor van SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek Ubbergen (of per E-mail: frank.saris@sovon.nl, met in het subject sovon, vertrouwelijk). Voor meer informatie en een uitgebreide functieomschrijving kunt u bellen met de directeur, Frank Saris (overdag: 024-6848128, 's avonds 024-6841409). De sollicitaties dienen uiterlijk op 1 mei 2000 in ons bezit te zijn. De sollicitatiegesprekken zullen in de derde week van mei plaatsvinden.

Samenstelling SOVON-Ledenraad

P. van den Akker	Bernhardstraat 11	7491 EA	Delden	(074) 376 48 73
A.J. Boonstra	Adm Helfrichstr 71	7772 BZ	Hardenberg	(0523) 26 83 83
J.F.F.P. Bos	Asterstraat 193	6708 DP	Wageningen	(0317) 42 41 12
F. van den Brink	Diergaarderstr Z 25 a	6105 CA	Maria Hoop	(0475) 30 19 86
E.J. Bunschoeke	Saffierstraat 40	9743 LJ	Groningen	(050) 571 61 44
B. Dijkstra	Burg. Jollesstraat 11	9401 LD	Assen	(0592) 31 02 14
T. van den Dorpe	v.Humboldstraat30	3514 GP	Utrecht	
G.F.C. van den Ende	Oesterstraat 77	4301 ZL	Zierikzee	(0111) 41 84 31
H. Engelmoer	P Langendykstr 46	8914 AH	Leeuwarden	(058) 215 23 93
S. Geelhoed	L. Springerlaan 300	2033 TH	Haarlem	(023) 533 30 45
A. Hottinga	Kerkweg 10	8193 KK	Vorchten	(0575) 56 84 00
P.J. van den Hout	Burg. Suijsstraat 65	5037 MC	Tilburg	(013) 467 73 76
J. Jonker	Butewei 16	8408 HC	Lippenhuizen	(0513) 46 48 52
A.E.J. de Kleine	Ysselkade 76	8261 AH	Kampen	(038) 331 53 57
A. van Klinken	Grachtwal 5	9751 TL	Haren GN	(050) 534 70 59
R.A. Kole	Torenvalk 22	3752 SK	Bunschoten Spakenburg	(033) 299 24 08
N.D. Kwint	R v Gelreelaan 22	6957 BE	Laag Soeren	(0313) 61 92 36
J.G.M. van de Laar	Doorvaartstraat 45a	6443 AP	Brunssum	(045) 527 32 11
G. Maatkamp	Molendijk 52	3248 BB	Melissant	(0187) 60 15 37
L. Nagelkerke	Heusdenhoutestraat 218	4817 WG	Breda	(076) 571 72 23
E.S. Nauta	Oude Goorseweg 15	7478 SC	Diepenheim	(0547) 35 15 92
E.D.H.J. Oosthof	Zwiepseweg 10	7241 GT	Lochem	
G.L. Ouweneel	Lyster 17	3299 BT	Maasdam	(078) 676 21 98
R. Penninx	Vlouwakkers 41	9468 HE	Annen	(0592) 27 28 08
W. Poelmans	Schout Backstraat 9	5037 MJ	Tilburg	(013) 468 85 68
M. Schildwacht	Beukenlaan 3	2831 VA	Gouderak	(0182) 37 90 95
H. Tamerius	Mierlostraat 58	6844 DZ	Arnhem	(026) 381 06 25
W. Tijsen	De Dolven 39	1778 JP	Westerland	(0227) 59 30 95
C. de Vaan	Vijverlaan 132	6822 HG	Arnhem	(026) 442 83 29
F. van Vliet	Bassingracht 150	1781 CK	Den Helder	(0223) 61 53 43
H.J. de Vos	Burg. de Bruynstraat 34	7006 AW	Doetinchem	(0314) 34 12 75
C. Witkamp	Den Engh 34	3461 GN	Linschoten	(0348) 42 50 96
G.J.C. van Zuylen	Heicop 7	3628 AD	Kockengen	(0346) 57 61 47

Uit de regio

Mark Hoekstein, onze Zeeuwse DC, stopt met zijn DC-schap. Wij danken Mark hartelijk voor zijn werkzaamheden in de afgelopen jaren, waardoor dit district goed draaide. We zijn gelukkig dat er al een vervanger voor Mark is. Het is Gerwin Geerse uit Grijskerke, die we veel succes wensen.

Districtsnieuws

• District 1 & 8, Noord-Holland

Patrick Bergkamp, die in zijn eentje (!) twee districten coördineert, gaat in een uitgebreide nieuwsbrief in op de resultaten in 1998. De Aalscholver floreert: 1560 paren in beide districten en nieuwe kolonies op Texel (25 paren) en bij Alkmaar (2); ook in Artis broeden Aalscholwers. Zwartkopmeeuwen lijken regelmatig te gaan broeden (5 paren). Zilvermeeuwen zijn zelfs op een olietank van 18 m hoogte niet veilig: een slimme vos bleek gewoon de brandtrap te nemen! Verschillende andere kolonievogels hebben hun eigen sores, getuige het onder politiebegeleiding weghalen van visdiefjongen van een dak te Nieuw-Vennep en het omhakken van nestbomen van Roeken. Proefeiland IJburg leverde 650 paren Visdieven op, de qua grootste 10e kolonie in Nederland. De Vooroever bij Onderdijk grossierde in LSB-soorten, waaronder Oeverloper (drie jongen) en Grote Mantelmeeuw (drie paren). De vrijvliegende Kwakken van Artis (1998 9 paren) produceerden 19 uitvliegende jongen.

Een impressie van het atlasonderzoek in district 8 door Fred Hopman besluit deze nieuwsbrief.

District 4, Drenthe

In de januari-nieuwsbrief van de Werkgroep Avifauna Drenthe is Rens Penninx erg enthousiast over het aantal aanmeldingen dat de vogelcursus opleverde. Liefs 42 van de 60 belangstellenden op de voorlichtingsavond gaven zich op, zodat Drenthe nu twee cursussen na elkaar gaat draaien. De DC is blij met het atlas-

project, want dat levert extra gegevens op over de zeldzame soorten. Met name Paapjes en Kleine Plevieren schijnen zich op nog niet bekende plaatsen te manifesteren. Verhalen over de WAD Wintertelling en over meeuwenlaapplaatstellingen completeren de nieuwsbrief.

District 5, Twente

Het atlasproject gaat in Twente lukken gezien het enthousiasme waarmee de DC zijn laatste lege blokjes aan de man brengt. Hoogtepunten uit de eerste twee jaren van onderzoek waren onder meer de eerste Twentse broedgevallen van Aalscholver, Raaf en Brandgans, baltende Oeverlopers en Middelste Bonte Specht en een zich verdacht gedragende Witgat. Het belang van het maken van goede aantalschattingen wordt terecht onderstreept. De nieuwsbrief eindigt met een overzicht van kolonies in Twente en van zeldzame broedvogels.

District 17, Noord-Limburg

In deze nieuwsbrief voornamelijk aandacht voor het atlasproject, met tips voor vroeg en laat veldwerk. Middels voorlopige kaarten wordt ingegaan op wat eerste resultaten. De Tapuit is bijna van de kaart geveegd terwijl Grutto en Nachtzwaluw kwijnende populaties hebben. Appelvink en Kruisbek zijn vooral langs de oostgrens in opkomst terwijl ook de overwegend droge Noord-Limburgse dreven niet veilig meer zijn voor Nijlganzen. Aan de hand van overzichtjes van Nachtzwaluw en IJsvogel worden vogelaars eraan herinnerd dat in dit DC-loze district toch nuttig (LSB) telwerk kan worden gedaan.

District 18, Zuid-Limburg

Ook hier na lange papierstilte weer wat geluiden, over zowel atlas als LSB. Met exclusieve soorten als Oehoe, Middelste Bonte Specht en Taigaboomkruiper is het in dit district goed scoren, al worden de tellers alweer zo blasé dat het overzicht van de laatste soort begint te verwateren. De Grauwe Gors weet zich met een 30 territoria nog aardig te handhaven bij Maastricht en Itteren. Er worden plannen gesmeed om speciale aandacht te besteden aan Kramsvogel, Taigaboomkruiper en Europese Kanarie, drie soorten die zo verspreid voorkomen dat ze moeilijk gebiedsdekkend kunnen worden geïnventariseerd.

District 19, Zuid-Holland-zuid

In deze zeer gevarieerde nieuwsbrief is er aandacht voor het LSB (overzicht van o.a. Blauwe Reiger), BSP (sterke opkomst Kleine Zilverreiger, die al in groepen tot 14 is gesignaleerd), het atlasproject (loopt zo gesmeerd dat onverzadigbare tellers worden uitgenodigd naar Flevoland of verder af te reizen) en de Carnisse Grienden (onder de rook van Rotterdam maar als vogelgebied zeker de moeite waard).

Toppers

Geen **Toppers** meer?, zien wij u denken. Vreest niet! In dit bomvolle nummer is geen bijdrage van Guus van Duin opgenomen, maar in het volgende nummer van uw lijfblad zal deze gewaardeerde medewerker weer zijn partijtje meeblazen.

ATLASPROJECT: TIJD VOOR EEN KNALLENDE FINALE! (en pik een kampje mee)

■ *Het laatste Atlas-broedseizoen is begonnen, en dat hebben we geweten. Al maanden heerst er op de Atlas-burelen een koortsachtige drukte. De vele honderden tellers die dit jaar (weer) meedoen moeten tenslotte allemaal voorzien worden van kaarten, formulieren en meer van dat fraais. De grote vraag is ondertussen: gaan we het halen, ja of nee? 'Nee', zou je zeggen, als je bijgaande kaart met 'probleemblokken' bekijkt. Ja, denk ik, gezien het grote enthousiasme in den lande en alle last minute-aanmeldingen die we dezer dagen al mochten boeken. Een ding is zeker: uw hulp maakt de kans op succes weer een stukje groter!*

Stand van zaken

Op het moment van schrijven zijn 1000 atlasblokken volledig geteld en bij ons ingeleverd. Van een kleine 100 blokken zijn de gegevens ook al binnen, maar daar schort op de een of andere manier nog wat aan. Dankzij de duizenden ingeleverde aanvulkaarten en de belangrijke bijdragen via met name het LSB en het nestkaartenproject hebben we van maar liefst 1542 atlasblokken een -al dan niet complete-soortenlijst binnen. Figuur 1 geeft een overzicht van het aantal waarschijnlijke en zekere broedvogelsoorten per atlasblok, zoals dat eind februari bij ons bekend was. Voor veel atlasblokken is het hier geschetste beeld zeker nog te negatief. Zo zijn er heel wat blokken,

waar volgens ons huidige overzicht alleen enkele soorten roofvogels zouden broeden. Wel, dat lijkt toch een tikje onwaarschijnlijk...

Aan u, geachte broedvogelaar, dus de schone taak om ervoor te zorgen dat het uiteindelijke beeld in de Atlas de werkelijkheid meer benadert. Overigens wordt het dan spannend om te zien of de huidige eruit springende regio's als ZO-Drenthe, Veluwezoom, het oostelijk Rivierengebied, de Oost-Achterhoek, de Brabantse Wal en NO-Limburg dan nog steeds zo opvallen. In ieder geval valt te verwachten dat er meer soortenrijke regio's bij zullen komen. We zijn benieuwd!

Probleemblokken, en wat eraan te doen

Figuur 2 geeft een beeld van alle atlasblokken waaraan begin maart volgens onze administratie op de een of andere wijze nog wat schortte. Vergeleken met het overzicht in de vorige SOVON-Nieuws is de hoeveelheid probleemblokken flink geslonken. Dank aan allen die daar een bijdrage aan leverden! Uit de kaart blijkt dat in 71 atlasblokken een deel van het telwerk nog uitgevoerd moet worden. Soms gaat het daarbij om een of enkele kilometerhokken, maar het kan ook juist om een goed overzicht op atlasblok-niveau gaan. Ongetwijfeld is een deel van de hier geschetste problemen tegen de tijd dat u dit overzicht onder ogen krijgt alweer opgelost. Ziet u echter nog blokken waar u de problemen wilt helpen aanpakken: schroom dan niet en neem contact op met de Atlas-DC of met de Atlas-staf in Beek! Datzelfde geldt voor de 15 blokken waarvan wij niet precies weten hoe het ervoor staat (de categorie 'vaag') en de 50 blokken waarvoor op het moment van schrijven nog geen teller gevonden was. In veel van deze blokken kunt u ongetwijfeld nog een belangrijke bijdrage leveren!

Figuur 1. Aantal waarschijnlijke en zekere broedvogelsoorten per atlasblok.

Figuur 2. De laatste blokken waarin u nog een bijdrage aan de atlas kunt leveren.

Dan zijn er nog de 84 blokken, die al wel geteld zijn, maar waarvan de resultaten nog niet bij SOVON waren ingeleverd. Het gros van deze blokken zal ongetwijfeld zijn onderzocht, maar vanwege dat enkele blok waarvoor dat niet opgaat geldt ook hier weer: vraag bij SOVON of bij uw ADC even na hoe het met dat blok bij u in de buurt ervoor staat!

Atlaskampen

Op het moment van schrijven wordt er bij SOVON hard gewerkt aan de voorbereidingen van een aantal speciale Atlas-telweekenden. Deze evenementen vinden plaats in de buurt van Franeker, Lemmer en op een of twee locaties in het noorden van Overijssel. Internetters kunnen meer recente informatie hierover vinden op de homepage van SOVON. Een belletje of briefje naar de Atlas-staf op het SOVON-kantoor doet echter ook wonderen. Gelukkig hebben we al flink wat vrijwilligers gevonden voor de Atlas-kampementen, maar ervaren broedvogeltellers zijn beslist nog meer dan welkom. Laat die kans om op deze unieke manier nog een flinke extra steen aan de atlas bij te dragen niet voorbij gaan en laat iets van je horen!

Tot slot

Gezien de drukke werkzaamheden hou ik het atlas-verhaal dit keer kort. Trouwens, zoveel tijd om te lezen heeft u vast ook niet in het broedseizoen... Tot besluit nog een nieuwtje: onze Vlaamse zuiderburen zijn ook gestart met een broedvogel-atlas-project (da's mooi!) en ze gebruiken vrijwel dezelfde methode als de onze (da's nog mooier!). Dat betekent dus dat we over enkele jaren een prachtig grensoverschrijdend atlasbeeld verkrijgen. Gezien het enthousiasme waarmee de Vlamingen van start zijn gegaan, gaat dat ongetwijfeld lukken. Een extra stimulans wellicht voor de Nederlandse atlassers bezuiden de Grote Rivieren om nog eens hun beste beentje voor te zetten!

Jan-Willem Vergeer

E-mail: Jan-Willem.Vergeer@SOVON.nl

Namen en adressen van Atlas-Districtscoördinatoren

D1 Noord-Holland-Noord

Wim van der Schot, 075-6351598
p/a Milieufed. Noord-Holland
Stationsstraat 38, 1506 DH Zaandam

D2 Friesland

Noord
Yde van der Heide, 0511-424761
Singel 14, 9114 RN Driesum
Zuid
Klaas Jager, 0513-462094
Fügelsang 13, 8403 BA Jonkerslan

D3 Groningen

Nico de Vries & Wim Bergman, 0599-322870
Bovendiepsterweg 1, 9551 VW Selligen

D4 Drenthe

Jan Lok, 0592-612077
Oldengaarde 7, 9331 LZ Norg

D5 Twente

Ben Hulsebos, 053-4353790
Houtstr 4, 7581 BH Losser

D6 Overijssel-West

Nico Noordhof, 0529-432016
Teunisbloem 39, 7721 JG Dalfsen
Paul Voskamp/Patrick Martens, 0570-635589
p/a Laan van Borgele 39A, 7414 GT Deventer

D7 Flevoland

Ruud van Beusekom, 035-5255688
Noordwal 56, 1274 AG Huizen

D8 Noord-Holland-Zuid

Fred Hopman, 025-5512391
Stephensonplein 7, 1972 RP IJmuiden

D9 Zuid-Holland-Noord

Herman Leuvenink, 015-3109818
Min. Gerbrandystraat 18, 2631 AP Nootdorp

D10 Utrecht

Toine Morel, 030-2211479
1e Brandenburgerweg 10, 3721 MJ Bilthoven

D11 Veluwe

Marcel Gutter, 0592-407767
Weidebeemd 61, 9403 ML Assen

D12 Achterhoek

Jan van Diermen, 0575-528177
Bonendaal 6, 7231 GG Warnsveld

D13 Grote Rivieren

Joris Driessen, 026-3620744
Overbeeklaan 8, 6881 HG Velp

D14 Zeeland

Floor Arts, 0118-419651
Singel 92, 4382 LC Vlissingen

D15 Brabant-West

Ad Nuyten, 076-5145677
Vondelstraat 64, 4819 HE Breda

D16 Brabant-Oost

Wil Beeren, 0495-493437
Kardinaal de Jongstraat 10, 6021 VX Budel

D17 Limburg-Noord

Fred Hustings, 024-3587274
Promenade 159, 6581 BZ Malden

D18 Limburg-Zuid

Arjan Ovaa, 043-4581781
In de Molt 112, 6269 EJ Margraten

D19 Zuid-Holland-Zuid

Adri van der Heiden/ Paul Boeren, 0181-639826
p/a Dorpsstraat 7, 3209 AD Hekelingen

Extra aandacht nachtvogels

In het laatste atlasjaar moeten de soortenlijsten per atlasblok worden gecompleteerd. Momenteel is al duidelijk dat de nachtvogels meer aandacht behoeven. Hoewel veel tellers op uitstekende wijze ook nachtvogels in hun onderzoek betrekken hebben, is dat nog niet overal gebeurd. Tellers die in de afgelopen jaren een of meer atlasblokken onder de loep hebben genomen, moeten daarom nog eens bij zichzelf te rade gaan of zij wel genoeg aandacht hebben besteed aan rallen, Houtsnip, uilen, Nachtzwaluw en andere nachtbrakers. Wie twijfelt, wordt vriendelijk uitgenodigd om nog eens enkele avonden of nachten op pad te gaan. Het zou tenslotte zonde zijn als juist deze interessante en deels bedreigde soorten niet goed uit de verf komen in de nieuwe atlas. Tellers die in 2000 aan de slag gaan, wordt op het hart gedrukt om de nachtvogels uiteraard niet te vergeten. En maak, als het even kan, een schatting van het aantal broedparen in het atlasblok!

Kolonievogels: impressies en een kijkje in de keuken –

■ *Ook afgelopen jaar zijn broedvogeltellers flink in de weer geweest met kolonievogels. Uit de ingevulde formulieren kunnen we de conclusie trekken dat 1999 het zonder al te grote ups en downs moet stellen. Van de meeste soorten zette de trend van de afgelopen jaren door. Is het overigens mogelijk om het landelijk overzicht sneller compleet te hebben? Een blik in de keuken kan verhelderend zijn.*

Impressies

De Aalscholver deed het in het Wadengebiet prima. Op Vlieland vestigden de eerste Aalscholvers zich in 1995 en afgelopen jaar waren het er al 760 paren! Verder zaten ze hier op het kunstmatige eiland De Hond bij Delfzijl, op het Zuiderduin bij Rottumeroog en op Texel. In de IJsselmeerkolonies was het beeld wisselend, met bijvoorbeeld een forse inkrimping in de Lepelaarplassen (van 3680 naar 1700 paren), uitbreiding in De Ven bij Enkhuizen en stabilisatie in de Oostvaardersplassen (ongeveer 5000 paren). Kolonies in de duinen en in het Deltagebied deden het over het algemeen goed, hoewel Oostvoorne een veer moest laten (van 1510 naar 1140 paren). Er zijn minstens 8 nieuwe vestigingen te melden (meestal enkele tot een tiental paren) in Friesland (2), Twente, Noord-Holland en Zuid-Holland (5).

Op de meeste plaatsen heeft de Blauwe Reiger een groei van enkele tot tientallen procenten laten zien, waardoor de sterftecijfers van de strenge winters in 1996 en 1997 vrijwel zijn weggewerkt. De zowat enige sneeuwbuï begin 1999 kostte hier en daar toch nog enkele reigers hun nest. In Noord-Holland werden diverse nieuwe kolonies gemeld.

De Lepelaar had een slecht jaar, maar alles is relatief want langzamerhand waren we gewend geraakt aan een niet te stoppen groei. In 1997-98 telde Nederland zo'n 1100-1250 paren (in 1994 nog 661) maar in 1999 komt het totaal uit op 970. Otto Overdijk van de Werkgroep Lepelaar wist te melden dat de ongeveer 600 ontbrekende broedvogels (verschil 1998-99) hoogstwaarschijnlijk springlevend zijn. Een telling in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden in januari 2000 toonde dat aan.

Met de Kokmeeuw gaat het al jaren bergafwaarts en ook 1999 past in dit rijtje. In Oost-Brabant bijvoorbeeld zakke het aantal van 3200 naar 2300 paren. In Drenthe is het provinciale totaal nu weer op het niveau van voor

de explosieve toename, dus op dat van de jaren veertig en vijftig. Kolonies van meer dan 1000 paren zijn buiten Wadden-en Deltagebied langzamerhand een bijzonderheid. De stand van de Zilvermeeuw lijkt zich in 1999 te hebben gestabiliseerd, geen verdere terugloop dus. De Kleine Mantelmeeuw wist nog een geringe groei te halen.

Op Griend liep het aantal Grote Sterns weer wat op ten opzichte van voorgaande jaren (dieptepunt in 1997) en dat geldt ook voor de Visdief. De Noordse Stern daarentegen, waarvan het leeuwendeel op Griend huist, kwam in 1999 met zo'n 1000 paren beduidend lager uit (1998 1300). Dwergsterns zaten er iets meer op Texel en bovendien vestigden zich enkele paartjes op Nederlands meest onstuimige eiland voor de kust tussen Texel en Den Helder, op de Razende Bol. Op de zandplaat De Richel bij Vlieland zaten weer enkele paren en voor het eerst was dit ook het geval op de Vogelpolle aan de zuidwestkust van Ameland. In IJmuiden heeft trouwens een Grote Stern een poging gewaagd tussen de Visdieven, zonder succes overigens.

Herman Leys had telgegevens binnen van 160 oeverzwaluwkolonies (op een landelijk totaal van ongeveer 250) en daar werden 13.014 nesten geteld. Hiaten zitten er vooral in Friesland, Drenthe, Zeeland, Limburg en het oostelijk rivierengebied. De landelijke stand komt waarschijnlijk uit op zo'n 18.000 paren; meer dan in 1998. Er werden relatief veel kolonies geteld met 50-200 nesten.

De Huiszwaluw is in de zogenaamde monitoringgebieden weer iets teruggelopen (indexwaarde 1999: 79, in 1998 81). Tevens loopt het aantal monitoringgebieden terug (van 797 naar 693 in 1998-99). In noordelijk Nederland is een lichte afname gemeld, in zuidelijker regionen een lichte toename.

In Noord-Holland zijn ze wel erg benauwd voor Roeken. De Roek heeft daar slechts enkele kleine vestigin-

gen, maar prompt werden in sommige kolonies de nesten weggehaald. In Friesland worden bepaalde grote kolonies alsmar groter, terwijl andere verdwijnen. Menselijke verstoring lijkt de meest aannemelijke oorzaak. Op tal van plaatsen worden hier nieuwe vestigingen gemeld. Landelijke cijfers van de laatste jaren duiden eveneens op versnippering van de populatie. In 1995-98 telde Nederland 58.000-60.000 paren. In deze periode is het aantal kolonies toegenomen van 636 tot 771 en de gemiddelde koloniegrootte teruggelopen van 85 naar 71.

Kolonie-aantallen sneller binnen

Het duurt meestal enkele jaren voordat de gegevens van een bepaald jaar landelijk compleet zijn. Dit zou korter kunnen. De meeste gegevens volgen immers hetzelfde tijdspad. De kolonie wordt in het voorjaar geteld en het aantal wordt meestal in zomer of najaar opgestuurd naar de districtscoördinator (DC). Na controle en verwerking door de DC wordt het zaakje meestal in de winter doorgestuurd naar SOVON, waar de verwerking en computerinvoer plaatsvinden. In de zomer volgt de controle van alle ingeleverde aantallen door DC en SOVON-bureau. Als alles volgens deze planning gaat, zou het mogelijk moeten zijn om na één jaar een volledig overzicht te hebben. Maar natuurlijk is de praktijk weerbarstiger en meestal zijn we al een jaar verder voordat dit punt bereikt is. Controle en navraag kosten veel tijd, evenals het zeuren om formulieren. Menselijke eigenschappen zijn ook vogelaars niet vreemd: tijdgebrek, andere prioriteiten, afspraken vergeten etc. Je kunt het vergelijken met het optrekken van een rij auto's bij het stoplicht. Het duurt soms geruime tijd voordat de laatste auto het groene licht passeert, terwijl dat in theorie veel sneller zou kunnen.

Na vier jaar ervaring kunnen we echter concluderen dat het inleveren en verwerken van gegevens sneller gaat. Rapporten over de eerste teljaren waren meestal dik twee jaar later beschikbaar (rapport over 1996 verscheen eind 1998). De verwachting is dat het rapport over 1998 halverwege 2000 het licht zal zien. Met z'n allen hebben we dus een half jaar afgeknabbeld van het tijdspad. Of de tijdspanne nog veel korter kan, is de vraag. Het kost extra inspanning om deze periode verder in te korten en

Blik in de database

Het verzamelen van aantallen per kolonie is een succes. In vroeger jaren werden de aantallen veelal per atlas- of kwartblok doorgegeven, waarbij het vaak onduidelijk was of alle kolonies in het blok geteld waren. Kolonies op de grenzen van blokken vielen vaak tussen wal en schip.

De huidige aanpak is eenduidig. Als teller spoed je je naar bosje A, moerasje B of polder C om je telling uit te voeren. Na een herhaalde telling enige tijd later worden de aantallen aan het formulier toevertrouwd. Als een nieuwe kolonie wordt ontdekt, moet de locatie eenmalig worden beschreven (formulier Aanmelding Kolonie) en op kaart ingetekend. De nieuwe kolonie krijgt een uniek nummer. Per kolonie wordt in de computer opgeslagen: nummer atlasblok, koloniennaam, Amersfoortcoördinaten, kwartblok, km-hok, provincie, SOVON-district en gegevens over landschap, nestplaats en teller. In volgende jaren is het voldoende om de aantallen onder het betreffende kolonienummer op te slaan.

Gemengde kolonies zijn een verhaal apart. Ze worden uitgesplitst per soort, met voor elke soort een uniek kolonienummer. Een gemengde kolonie Kok-, Storm- en Zilvermeeuwen krijgt dus drie nummers. Bij de meeste kolonies is de exacte locatie goed op kaart aan te geven. Bij meeuwen in het Wadden- en Deltagebied is dit niet altijd eenvoudig, want de kolonie bestrijkt soms gebieden van enkele kilometers lengte. In zo'n geval bestaat de mogelijkheid om een vast gebied te definiëren en dat een kolonienummer te geven. Hetzelfde gebeurt wanneer Zwarte Sterns in een polder jaarlijks andere sloten benutten. De polder krijgt dan in zijn geheel een kolonienummer en dient jaarlijks volledig te worden afgezocht.

In de loop der jaren is het kolonievogel-bestand aldus uitgegroeid (figuur 1). In één oogopslag is per jaar te zien of van een kolonie een aantal bekend is of niet. Geen aantal ingevuld betekent: niet geteld of nul paren aanwezig. In recente jaren is het verschil tussen beide categorieën overigens zoveel mogelijk aangegeven, want iedereen snapt dat dit nogal uitmaakt. Bij een op zeker moment verlaten kolonie moet daarom nog enige jaren worden gecontroleerd of er werkelijk geen kolonie meer is. In dat geval dient het aantal nul op het formulier te worden ingevuld. Dit is niet nodig bij drastische landschappelijke veranderingen (bos gekapt, dus ook geen Roeken meer). Het invullen van nullen is dus belangrijk, maar stuit soms op psychologische drempels: tellers vinden dat ze wel wat anders te doen hebben. In dergelijke situaties kan de DC, met zijn kennis van tellers, gebieden en kolonievogels, deze informatie verzamelen en doorgeven.

Informatie in het kolonievogel-bestand kan ook worden gebruikt voor presentatie van de verspreiding (figuur 2). De Blauwe Reiger kaart van 1998 geeft informatie over ligging en grootte van alle bekende kolonies in 1994-98. Een open rondje staat voor een in 1998 getelde kolonie, een dichte stip geeft een kolonie aan die in 1994-97 bezet was, maar waarvan uit 1998 geen gegevens ontvangen zijn. Ontbreekt een kolonie bij u in de buurt? Laat ons niet in het ongewisse en stuur uw gegevens spoorslag naar ons toe!

Figuur 1. Een fragment uit de Stormmeeuw-database.

de snelheid van rapportage moet niet ten koste gaan van de kwaliteit. Maar probeert u het zelf eens dit voorjaar. Halverwege mei kunt u de aantallen Blauwe Reigers en Roeken reeds doorgeven aan de DC. Voor de zomer zou het zaakje dan bij SOVON kunnen liggen zodat het rapport in theorie nog in hetzelfde jaar zou kunnen worden samengesteld!

Arend van Dijk

Roek (M. Smit)

Figuur 2. Blauwe Reiger kolonies in 1998. Open rondje: kolonie geteld. Dichte stip: geen telgegevens ontvangen.

Naar een gebiedsgerichte opzet Landelijk Soortenonderzoek Broedvogels

■ *De opzet van het Landelijk Soortenonderzoek Broedvogels (LSB) wordt vanaf het komende broedseizoen aangescherpt. Het hoe en waarom worden hieronder uitgelegd. Er is overigens geen reden voor paniek: voor de tellers verandert er weinig.*

Waarom

Het LSB richt zich op het jaarlijks inventariseren van zeldzame en in kolonies broedende vogels in Nederland (zie ook kader 1).

Het onderdeel kolonievogels draait goed. De meeste kolonies worden jaarlijks trouw geteld en er zijn mooie reeksen per kolonie beschikbaar (zie ook elders in dit nummer).

Bij zeldzame broedvogelsoorten is zo'n overzicht lastiger te realiseren. Veel gegevens worden tot op heden niet in vaste gebieden verzameld en het is vaak onduidelijk in hoeverre ons beeld compleet is. Hierin willen we, in samenwerking met het CBS, verbetering aanbrengen door het op kaart zetten van telgebieden en nauwkeurige registratie van de telgegevens. Op deze wijze willen we komen tot indexen van zeldzame broedvogels, vergelijkbaar met die van het Broedvogel Monitoring Project (BMP).

Gevraagd: de BMP-gedachte

Het onderdeel zeldzame broedvogels van het LSB is gebaat bij het BMP-principe: jaarlijks een vast omljnd

Van deze relatief minder zeldzame broedvogels verzamelt SOVON in het kader van het LSB jaarlijks alle broedgevallen:

Bruine Kiekendief
Porseleinhoen
Kleine Plevier
Nachtzwaluw
Ijsvogel
Kramsvogel
Baardman
Buidelmees
Europese Kanarie

Exoten doen mee met het LSB!

Zwarte Zwaan
Kolgans
Indische Gans
Brandgans
Casarca
Mandarijneend
Rosse Stekelstaart
Halsbandparkiet

gebied grondig onderzoeken op een vaste set aan (in dit geval zeldzame) broedvogelsoorten. Hoewel veel waarnemers hun gegevens wel op deze wijze verzamelen, wordt dit niet altijd zo op de formulieren ingevuld en ook niet als zodanig vastgelegd in de database van SOVON. Het LSB wordt wat dit aspect betreft aangescherpt. Gelukkig heeft dit geen nieuwe formulieren of herziene handleiding tot gevolg.

Vaste telgebieden zeldzame broedvogels

SOVON vraagt aan LSB-medewerkers om de grenzen van hun telgebied aan te geven op kaart en deze met de formulieren op te sturen. Net als bij het BMP krijgen deze telgebieden een uniek nummer. Dit kan in de toekomst op het Z-formulier worden ingevuld onder het kopje *Gebiedscode*.

Door de begrenzing op kaart vast te leggen en het nummer in te vullen, is het voor teller en SOVON-kantoor duidelijk op welk gebied de gegevens betrekking hebben. Vervolgens is het jaarlijks controleerbaar of het gebied al dan niet onderzocht is.

Begrenzen van telgebieden

De districtscoördinatoren (DC's) zullen, in samenwerking met het SOVON-kantoor, contact met u opnemen om de begrenzing van uw telgebied(en) vast te leggen. Hierbij wordt voorrang gegeven aan gebieden waar de laatste jaren veel zeldzame soorten zijn vastgesteld. Hieronder vallen ook gebieden die in aanmerking komen voor aanwijzing onder de Europese Vogelrichtlijn. Op lange termijn is het streven erop gericht om ook zoveel mogelijk 'minder belangrijke' telgebieden te begrenzen.

Kies voor niet te grote telgebieden. De ervaring leert dat het moeite kost om een groot gebied jarenlang uit te pluizen. Mocht u een jaartje minder tijd of zin hebben, dan lukt een klein gebied vaak nog wel. Liever twee kleine dan één groot gebied dus. Een bij veel tellers bekend vogelrijk gebied

als de Ooypolder bij Nijmegen (3500 ha) zou bijvoorbeeld veel te groot zijn. Beter zou het zijn (zoals ook in de praktijk gebeurt) om dit gebied op te splitsen in een aantal goed behapbare gebieden. In dit voorbeeld zouden de westelijke en oostelijke delen onderscheiden kunnen worden, met nog een splitsing in binnendijkse en buitendijkse gebieden en een aparte tel-eenheid voor moeilijk toegankelijk gebied (hier: de Groenlanden).

Probeer het biotooptype per telgebied zo homogeen mogelijk te houden. Moeras en grasland worden dus bij voorkeur niet samengenomen (tenzij het om kleine moeraselementen gaat). Bij heideterreinen kunnen kleine bosschages wel worden meegenomen, maar is het beter om grote stukken bos als apart telgebied te beschouwen. Wees alert op biotoopveranderingen. Indien een bestaand moerasgebied in het kader van natuurontwikkeling wordt uitgebreid, moet dit nieuwe terrein worden beschouwd als een ander telgebied met een eigen nummer.

Invullen Z-formulier

Op bladzijde 25 van de LSB-handleiding staat beschreven hoe de inventarisatieresultaten op een Z-formulier ingevuld dienen te worden. De resultaten kunnen per kilometerhok of per telgebied worden doorgegeven. Daarnaast blijft het altijd mogelijk (en wenselijk) losse waarnemingen te melden. In kader 2 staan de spelregels voor het invullen van het Z-formulier uitgelegd. Het is misschien even wennen, maar als alle gegevens op deze wijze worden ingevuld, is het materiaal veel bruikbaar voor gebieds- en landelijke monitoring.

LSB-soorten in BMP-proefvlak

In een BMP-proefvlak worden alle, dus ook de eventuele zeldzame, soorten onderzocht (uitzondering: BMP Weide- en akkervogels en BMP Roofvogels). Bij het invullen van het LSB-formulier kunt u het nummer van het BMP-proefvlak invullen onder het kopje *Gebiedscode*. Indien u geen zin heeft naast het BMP-formulier ook nog een Z-formulier in te vullen, kunt u het beste kopieën van de territoriumkaarten van de zeldzame soorten (met datum en broedcode) meesturen. De DC heeft dan alle informatie die nodig is en hoeft geen telefoontje

Spelregels voor het invullen van het Z-formulier

Per kilometerhok (deze wijze van invullen heeft de voorkeur):

Indien u een telgebied inventariseert kunt u de vastgestelde broedparen/territoria per kilometerhok invullen. Het gaat hierbij om kilometerhokken die geheel of gedeeltelijk binnen het begrensde telgebied liggen. Zet in de kolom E (Systematische inventarisatie van KM-hok) een kruisje en vul in de kolom *Gebiedscode* het nummer van het telgebied in.

NB. Gebruik deze wijze van noteren alleen als u het telgebied grondig geïnventariseerd heeft. Indien in één van de kilometerhokken geen broedpaar is vastgesteld is het niet noodzakelijk dit kilometerhok in te vullen. Is het telgebied niet grondig geïnventariseerd, zet dan in plaats van in kolom E in kolom F een kruisje (losse waarneming).

Figuur 1. Voorbeeld territoriumkaart met raster kilometerhokken plus ingevuld Z-formulier per kilometerhok.

Per telgebied

U kunt het totaal aantal vastgestelde broedparen/territoria per telgebied invullen. In de kolom C vult u dan het kilometerhok in dat voor het grootste deel in uw telgebied valt of het meest centrale kilometerhok. Bij de optie "telgebied" dient het kilometerhok alleen voor registratie. Zet dan in de kolom D (Systematische inventarisatie van telgebied) een kruisje en vul in de kolom "Gebiedscode" het nummer van het telgebied in.

Figuur 2. Voorbeeld ingevuld Z-formulier per telgebied (zie voor territoriumkaart figuur 1).

NB. Gebruik deze wijze van noteren alleen als u het volledige telgebied grondig geïnventariseerd heeft. Is dit niet het geval, zet dan in plaats van in kolom E in kolom F een kruisje (losse waarneming).

Losse waarnemingen

Niet heel Nederland wordt ingedeeld in telgebieden met nummers. Waarnemingen buiten telgebieden kunnen dan ook doorgegeven worden door het kilometerhok in te vullen en een kruisje te zetten in kolom F (losse meldingen). Een lastig geval is als u een broedgeval constateert in het gedeelte van een kilometerhok dat buiten een telgebied valt. Geef dit broedgeval dan door als losse waarneming (zie ook figuur 3).

Figuur 3. Voorbeeld losse waarneming plus ingevuld Z-formulier.

Vul dus s.v.p. voortaan altijd de kolom D, E of F in op het Z-formulier!

meer te plegen om de exacte locatie te achterhalen.

Verspreid voorkomende soorten

Zeldzame soorten die enigszins geconcentreerd voorkomen (Nachtzwaluwen op favoriete heideterreinen) zijn via gebiedsgerichte monitoring goed te volgen. Soorten die in lage aantallen en ook nog eens verspreid voorkomen, passen minder goed in deze opzet. Voor deze categorie blijft

de oude opzet gelden: alle broedmeldingen, inclusief losse waarnemingen, worden ingezameld. Typerende soorten in deze categorie zijn: Bruine Kiekendief, Porseleinhoen, Kleine Plevier, Kramsvogel. Waarnemingen van LSB-soorten buiten telgebieden blijven dan ook welkom.

Vragen?

Voor de aanscherping van het LSB is het noodzakelijk dat de formulieren op

de juiste wijze worden ingevuld. De LSB-districtscoördinatoren zullen u met wijze raad bijstaan. Mocht u toch nog vragen hebben, lees dan de LSB-handleiding nog eens, bel met uw DC (zie achterkant SOVON-Nieuws) of met Michiel van der Weide of Arend van Dijk op het SOVON-kantoor.

Michiel van der Weide

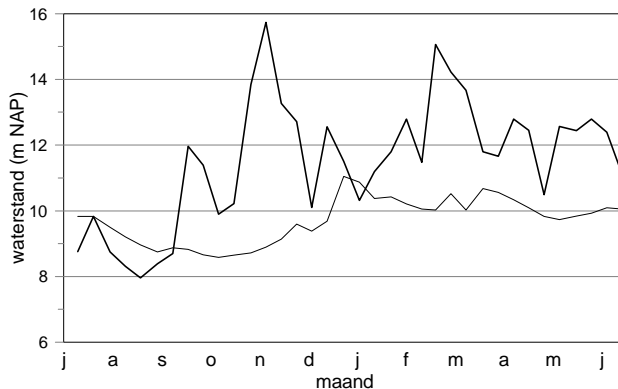
Watervogels in de Zoete Rijkswateren in 1998/99

■ De winter van 1998/99 was net als in 1997/98 opnieuw zacht. Wegtrek van enige betekenis vond nauwelijks plaats en veel vorstgevoelige soorten waren de gehele winter in ons land aanwezig. Over het geheel genomen waren ongeveer evenveel watervogels in de Zoete Rijkswateren te vinden als in voorgaande zachte winters. De aantallen vogels langs de rivieren werden vooral beïnvloed door de hoge waterstanden in november en maart.

Natte winter

Het winterseizoen van 1998/99 was opnieuw zacht. Vorst van betekenis kwam in het geheel niet voor. November en december waren wat temperatuur betreft normaal (20 vorstdagen,

zoek aan de Randmeren, bij de overige soorten spelen plaatselijke omstandigheden (minder Kuifeenden en Toppers in het IJsselmeergebied) en een wisselend aandeel vogels in de Zoete Rijkswateren een rol (op grond

— 1998/99 - - - - - gem. 1985-98

Figuur 1. Waterstand in de Rijn bij Lobith in de loop van 1998/99 in vergelijking met het gemiddelde uit de periode 1985-98.

ofwel minimumtemperatuur komt beneden nul), terwijl januari en de volgende maanden zelfs aan de warme kant waren. Regen viel er wel in overvloed. In vrijwel alle maanden was sprake van een meer dan gemiddelde hoeveelheid neerslag, zoveel zelfs dat 1998 als het natste jaar van de 20e eeuw de boeken in gaat, met 1240 mm regen tegen normaal 792 mm. Vooral september tot en met november waren extreem nat. Als gevolg van de grote hoeveelheden regen was het waterpeil in de rivieren voortdurend hoger dan normaal (figuur 1). Vooral in november en eind februari/begin maart leidde dat tot piekwaarden.

Veel vogels in november

Van de meeste soorten kwamen de maximale aantallen in het seizoen 1998/99 in grote lijnen overeen met die uit voorgaande jaren (tabel 1).

Opvallende verschillen in negatieve zin waren te zien bij Kleine Zwaan, Wintertaling, Kuifeend, Topper en Meerkoet. Bij de Kleine Zwaan hangt dit vooral samen met verminderd be-

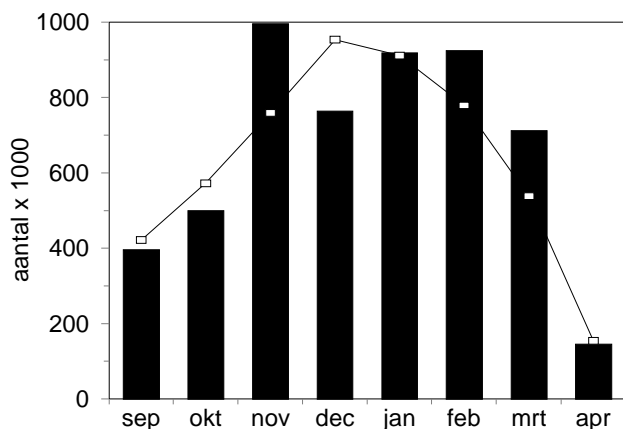
van bijvoorbeeld de midwintertelling werd geen afname vastgesteld bij Wintertaling en Meerkoet). Opvallend talrijk waren Smient, Wilde Eend, Krakeend, Tafeleend en Kokmeeuw. Dat geldt ook voor het totale aantal vogels in november en in mindere mate februari/maart (figuur 2). In november werden in totaal bijna 1 miljoen vogels geteld. Wintertaling, Tafeleend en Kievit bereikten in die maand hun maximum, terwijl er van de Kokmeeuw (evenals in maart) meer dan gemiddeld werden geteld (zie verder). Vooral het relatief zachte en natte weer en de daaruit voortvloeiende inundatie van de uiterwaarden zal van invloed zijn geweest op de relatief grote aantallen van verschillende soorten (vergelijk de pieken in figuur 2 met die in figuur 1).

Opmerkelijke soorten

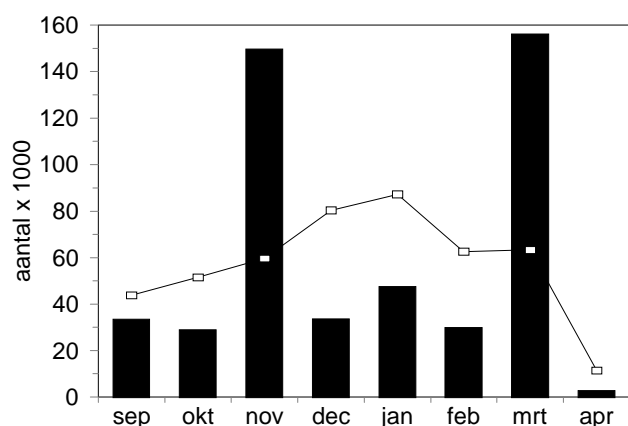
Zoals elk seizoen werden er ook nu natuurlijk weer leuke soorten ontdekt tijdens de tellingen. Zeg maar de krenten in de pap. Een greep uit de lijst: 1 IJsdruiker in februari, 1 Kwak in juli, max. 5 Kleine Zilverreigers in juli, max. 15 Grote Zilverreigers in februari, max. 33 Visarenden (!) in september, max. 13 Bokjes in oktober, 1 Middel-

Tabel 1. Gemiddeld maximum van 18 karakteristieke watervogelsoorten van de Zoete Rijkswateren in september-april 1992/93 t/m 1998/99. In de tabel is aangegeven in welke maanden het maximum viel in 1992/93-1997/98 (max. 92-98) en in het seizoen 1998/99 (max. 98/99). In de onderste regels is aangegeven hoeveel vogels er totaal werden geteld.

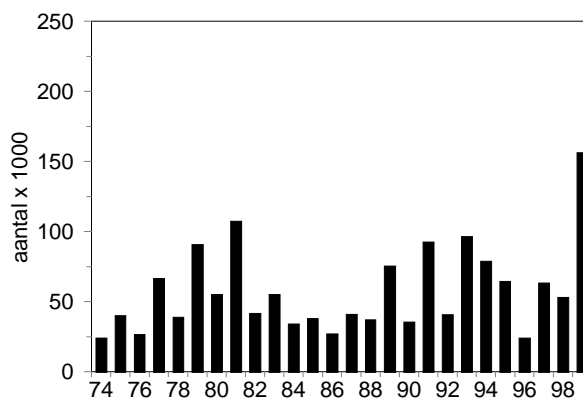
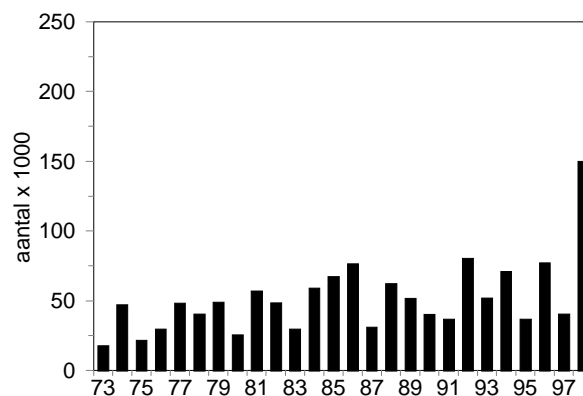
Soort	1992/98 gem. max	1992/98 maand	1998/99 max	1998/99 maand
Fuut	12.349	aug-okt	9.465	sep
Aalscholver	23.869	sep-okt	21.693	apr
Knobbelzwaan	5.971	sep	5.956	sep
Kleine Zwaan	4.183	nov-jan	2.623	jan
Smient	187.890	dec-jan	227.027	feb
Krakeend	4.841	sep-jan	6.767	sep
Wintertaling	7.912	okt-jan	7.361	nov
Wilde Eend	99.441	dec-jan	115.751	jan
Slobeend	3.680	sep-nov	3.962	sep
Tafeleend	55.203	okt-jan	63.022	nov
Kuifeend	137.764	okt-jan	91.896	dec
Toppereend	122.924	dec-mrt	64.911	feb
Brildruiker	7.638	dec-mrt	6.637	feb
Nonnetje	2.533	jan-feb	1.856	feb
Grote Zaagbek	5.966	dec-feb	11.163	dec
Meerkoet	101.692	okt-jan	90.478	jan
Kievit	137.117	sep-feb	136.279	nov
Kokmeeuw	109.386	jan-mrt	189.308	mrt
alle watervogels	1.025.727	dec-jan	994.104	nov

Figuur 2. Totaal aantal watervogels per maand in de Zoete Rijkswateren in 1998/99. De staven geven de aantallen in 1998/99 en de lijn het gemiddelde in 1992-98.

Figuur 3. Seizoenspatroon Kokmeeuw in de Zoete Rijkswateren. Weergegeven zijn het gemiddelde uit de periode 1992-98 (lijn) en de aantallen in 1998/99 (staven).

Figuur 5. Aantallen Kokmeeuwen langs de Grote Rivieren in november 1973-98 (boven) en maart 1974-99 (onder).

ste Jager in januari, 1 Witvleugelstern in mei en max. 17 IJsvogels in maart. Verdere aantallen die het vermelden waard zijn: 13.980 Grutto's in maart (zie Zoete Rijkswateren in SOVON-Nieuws 12(1): 14-15, 1999), 66 Witgatten in april, 231 Oeverlopers in augustus en 141 Zwartkopmeeuwen in maart.

Kokmeeuwen talrijk

In het seizoen 1998/99 waren in november en maart meer dan gemiddelde aantallen Kokmeeuwen in de Zoete Rijkswateren aan te treffen (figuur 3). In de overige maanden lag het aantal ver onder het gemiddelde uit de periode 1992-98. Dit ligt trouwens in de lijn van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren, namelijk dat het aantal Kokmeeuwen in Nederland geleidelijk aan het afnemen is. Uit figuur 4 blijkt, dat in maart 1999 (evenals trouwens in november 1998) vrijwel alle exemplaren in de uiterwaarden van de Grote Rivieren werden aangetroffen. Zowel in november als in maart waren de aantallen hier de hoogste sinds de start van de tellingen in het seizoen 1973/74 (figuur 5). In genoemde maanden was hier, na het hoge water dat aan de telperiode voorafging (zie figuur 1), de voedselsituatie ideaal voor de meeuwen. Wanneer de grond verzadigd is met water, zitten veel ongewervelde dieren dicht onder de oppervlakte, waardoor ze voor meeuwen en andere vogelsoorten makkelijker te vangen zijn. Ook soorten als Kievit (136.250 in november), Kempshaan (935 in maart), Watersnip (2.900 in november), Grutto (13.980 in maart) en Stormmeeuw (38.750 in maart) profiteerden van het grote aanbod aan voedsel en waren talrijker dan normaal.

Figuur 4. Verspreiding van de Kokmeeuw in de Zoete Rijkswateren in maart 1999.

Berend Voslamber

SOVON en de Europese Vogelrichtlijn

■ *De laatste tijd is de Europese Vogelrichtlijn veel in het nieuws geweest. Deze beoogt de speciale bescherming van gebieden die voor soorten, vanuit Europees perspectief, van groot belang zijn. Om dit te beoordelen is een lijst met soorten en normen opgesteld waaraan gebieden moeten voldoen. Sommige gebieden waren reeds aangewezen. De aanwijzing van nieuwe gebieden is door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) versneld in procedure gebracht. SOVON heeft hiervoor, in opdracht van LNV, recente telgegevens bijeengebracht. Dankzij het noeste werk van vogeltellend Nederland kunnen binnenkort 49 gebieden extra bescherming krijgen via de Vogelrichtlijn. Samen met de reeds aangewezen gebieden komt het aantal gebieden onder de Vogelrichtlijn hiermee op 79.*

Wie alles wil weten over de selectiecriteria en de werkwijze van SOVON verwijzen wij graag naar het rapport. Het rapport is te bestellen maar ook integraal op de homepage van SOVON (www.sovon.nl) te vinden.

Achtergrond

Begin 1999 lagen de concept-besluiten voor de aanwijzing van 57 potentieel nieuwe gebieden ter inzage. Hierop kwamen veel protesten (ruim 5000) binnen. Een aantal daarvan had betrekking op de actualiteit van de telgegevens en onduidelijkheid over de toepassing van criteria voor selectie en begrenzing van gebieden. In juni 1999 besloot de Staatssecretaris derhalve dat actualisering van de telgegevens noodzakelijk was, net als een nadere uiteenzetting over de toepassing van de criteria. Op de achtergrond speelt daarbij ook de veroordeling mee van Nederland door het Europese Hof voor het niet nakomen van Europese rechterlijke verplichtingen op grond van de Vogelrichtlijn.

Van telgegevens naar gebiedsbescherming

SOVON organiseert vogeltellingen ten behoeve van natuurbehoud; die zijn prijkt al jaren op het briefpapier en vormt voor veel tellers mede de motivatie om het veld in te gaan. Het op een rij zetten van telgegevens ten behoeve van de aanwijzing van gebieden onder de Europese Vogelrichtlijn is dan ook goed voorbeeld hoe telgegevens natuurbeschermingsdoeleinden kunnen dienen.

SOVON beschikt natuurlijk niet over alle vogeltellingen van Nederland. Bovendien lenen onze monitoringprojecten zich niet zonder meer voor het bepalen van de vogelkundige waarden van een gebied. Het volgen van aantalsontwikkelingen is immers wat anders dan het vastleggen van de hoogste aantallen broedvogels, doortrekkers en wintergasten. Toch verkeert Nederland in een luxe situatie wat betreft beschikbare vogeltellin-

gen. Je vraagt je dan ook wel eens af hoe het er in andere EU-lidstaten aan toegaat bij de Vogelrichtlijn. SOVON heeft, om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen, niet alleen de eigen databestanden geraadpleegd maar ook contact gezocht met Vogelwerkgroepen en andere organisaties die wellicht aanvullend telmateriaal in huis zouden hebben. Tevens is de literatuur nog eens goed nageplozen.

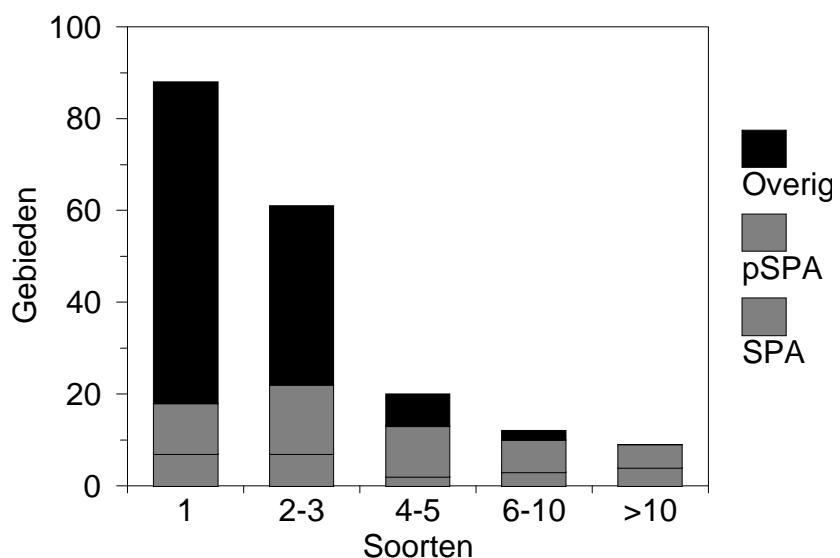
Selectiecriteria

Iedere vogelaar vindt 'zijn' gebied om de hoek het belangrijkste vogelgebied van Nederland, maar vanuit Europees perspectief kan dat anders liggen. In Nederland worden, in het kader van de Vogelrichtlijn, voor een

selectie aan soorten de vijf belangrijkste gebieden beschermd. Hierbij geldt een ondergrens van twee broedparen of vijf individuen. Daarnaast geldt voor trekkende watervogels de 1%-drempel. Deze norm, ontleend aan de RAMSAR-conventie, houdt in dat indien in een gebied meer dan 1% van de biogeografische populatie (veelal de populatie in West-Europa) van die soort verblijft, dit gebied aangewezen moet worden onder de Vogelrichtlijn. Voor beide criteria geldt dat deze getoetst worden aan het gemiddelde aantal broedparen of niet-broedvogels in (drie jaren binnen) de periode 1993-97. De Nederlandse overheid heeft aan deze twee vogelkundige criteria nog een derde voorwaarde verbonden. Alleen terrestrische (voornamelijk uit land bestaande) gebieden die minimaal 100 ha natuurgebied bevatten kunnen worden voorgedragen voor bescherming onder de Vogelrichtlijn.

Kwalificerende gebieden

Voor 49 van de 57 gebieden die ter inzage lagen, kon op grond van de beschikbare gegevens worden aangetoond dat ze (ook) in 1993-97 volde-

Figuur 1 Overzicht van het aantal gebieden per aantalsklasse kwalificerende soorten. De gebieden zijn verdeeld in drie typen gebieden: de reeds aangewezen gebieden (SPA's), de gebieden die ter visie hebben gelegen (pSPA's) en de overige gebieden die wel kwalificerende aantallen herbergen maar niet per definitie voldoen aan het 100 hectare criterium (met name agrarische gebieden met kwalificerende aantallen ganzen en zwanen).

Grutto's (Auke B. Terluin)

den aan de gestelde criteria voor kwalificatie. Gebieden als de Waddenzee, Oostvaardersplassen, Oosterschelde en Grote Peel waren reeds aangewezen. Nieuw aangewezen gebieden zijn bijvoorbeeld de Veluwe en de Brabantse Wal, evenals grote *wetlands* als Westerschelde, IJsselmeer en Markermeer.

Figuur 1 laat zien hoeveel kwalificerende soorten (broedvogels en niet-broedvogels) er in drie typen gebieden voorkomen. De drie typen zijn de reeds aangewezen gebieden (SPA's), de gebieden die ter inzage hebben gelegen en binnenkort zullen worden aangewezen (pSPA's) en overige gebieden die wel kwalificerende aantallen herbergen, maar niet aan het oppervlaktecriterium voldeden. Het gaat in het laatste geval vooral om agrarische gebieden met kwalificerende aantallen ganzen en zwanen. De reeds aangewezen en aan te wijzen gebieden zijn uiteraard het 'rijkst' aan kwalificerende soorten (zie kolom >10). De overige gebieden scoren wat

dat betreft veel minder, de meeste gebieden staan in de kolom met 1 of 2-3 soort(en).

Gebieden die niet meer kwalificeren

Bij de gebieden die in 1993-97 niet meer kwalificeren, is meestal sprake van een achteruitgang van de aantallen kwalificerende soorten. Zo zijn Duinpieper en Korhoen op de Loonse en Drunense Duinen uitgestorven; in het geval van het Oostzanerveld is de Kemphaan als broedvogel verdwenen terwijl er ook minder Grutto's in het gebied overnachten. In sommige gevallen ontbraken er recente telgegevens. Zo kon de kwalificatie van de Rottige Meenthe & Brandemeer niet meer worden onderbouwd doordat ganzenslaapplaatstellingen ontbraken. De kwalificatie van Zeevang kon voor de periode 1993-97 niet worden hard gemaakt doordat er te weinig gebiedsdekkende tellingen beschikbaar waren uit het najaar, wanneer Smienten hier hun seizoensmaximum

bereiken (recente tellingen wijzen uit dat er dan wel degelijk kwalificerende aantallen zitten).

Overigens betekent een en ander uiteraard niet dat gebieden die niet kwalificeren nu 'vogelvrij' worden verklaard. Deze gebieden genieten doorgaans al een beschermd status (aanwijzing als reservaat). Dat deze gebieden daarnaast extra bescherming behoeven op grond van de Europese Vogelrichtlijn, kon evenwel niet worden aangetoond.

Monitoring

De Staatssecretaris heeft aangegeven de ontwikkelingen in de Vogelrichtlijngebieden nauwkeurig te willen volgen. Hierbij worden met nadruk ook de zeven gebieden betrokken die nu niet meer kwalificeren. SOVON hoopt dan ook dat iedereen zijn of haar vogeltelwerk in deze gebieden voort blijft zetten.

Michiel van der Weide

Broedseizoen 1999 in de Internationale Waddenzee

■ *Met deze bijdrage ventileren de coördinatoren van de Joint Monitoring Group of Breeding Birds in the Wadden Sea (JMBB) impressies over de hoogte- (en diepte-)punten van het broedseizoen 1999 in het internationale Waddengebied. Dit overzicht wordt ook in de Wadden Sea Newsletter opgenomen, maar is ook interessant voor vogelaars buiten de groep van Waddenzee-tellers. Natuurlijk kan het overzicht nog niet compleet zijn.*

De JMBB beperkt haar activiteiten tot een selectie van soorten die van belang zijn binnen het internationale monitoringprogramma. De meeste gegevens zijn verzameld via mondelinge en schriftelijke mededelingen en daarom worden geen bronnen genoemd. In de tekst wordt gewerkt met de volgende afkortingen: DK (Denemarken), SH (Schleswig Holstein) en NS (Niedersachsen).

Lepelaar, Aalscholver en een novum

Dat het Waddengebied van groot belang is voor Lepelaars in West-Europa, bleek weer eens in 1999. Na een jarenlange toename werd een verrassende afname vastgesteld. Volgens gegevens van de Werkgroep Lepelaar (Otto Overdijk) zijn de aantallen broedvogels op het vasteland van Nederland in 1999 gehalveerd (naar 306 paren). In de Waddenzee was de afname echter veel minder groot (van 709 naar 664 paren in 1998-99). De afname was hier het meest opvallend op Terschelling. Op Schiermonnikoog werd zowaar een lichte toename vastgesteld. Hetzelfde vond plaats op een drietal Duitse eilanden waar 39 paren waren gevestigd. In de Duitse Waddenzee broeden Lepelaars pas vanaf 1995 (uitsluitend NS; in SH neemt het aantal overzomerende vogels overigens toe).

De Aalscholver is de laatste jaren één van de meest succesvolle soorten van het zoute water. Op het eilandje Trischen (SH) steeg het aantal broedparen in 1997-99 van 37 naar 235, terwijl zes kolonies in NS in 1999 850 paren huisden. In 1999 werd door een Nederlands/Duitse expeditie in een kolonie op het eilandje Lütjehorn (onder Borkum) zowel een Deense als een Nederlandse kleurring (Oostvaardersplassen) afgelezen. De kolonie in de Kroon's Polders op Vlieland telde in 1997-99 235, 412 resp. 748 paren. Op Texel werd een nieuwe vestiging tussen de Lepelaars van de Muy vastgesteld. Na een jaar absentie werden

op het Zuiderduin (Rottumeroog) 12 bezette nesten geteld. Op De Hond bedroeg het aantal paren in 1999 135. Over het algemeen lijkt het broedsucces in de Waddenzee hoog te zijn.

Een nieuwe broedvogel voor de Waddenzee is de Kleine Zilverreiger. Op de Boschplaat (Terschelling) en de Oosterkwelder (Schiermonnikoog) vlogen 2 resp. 3 jongen uit (Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten).

Lepelaar (Jan Nijendijk)

Eenden

Het Waddengebied is binnen Nederland één van de weinige gebieden waar Pijlstaarten met zekerheid broeden. Op Griend, waar vanaf 1994 broedgevallen worden vastgesteld, ging het in 1999 om drie paren. Verder werden zekere broedgevallen gemeld in de Bandpolder op Schiermonnikoog (succesvol), op Borkum en Juist (NS, 2 succesvol) en de Beltringharderkoog (SH, 3 paren). Op Langli (DK) kwamen in 1998-99 7 resp. 6 paren toe broeden. Het is niet uitgesloten dat er later nog meer paren worden gemeld.

In de Nederlandse Waddenzee lijkt het aantal broedparen van de Eider per gebied sterk te fluctueren. De aantallen op de Boschplaat en Rottumerplaat namen met 19% resp. 10% af (Staatsbosbeheer). Daar staat

tegenover dat op de Oosterkwelder door het SOVON-team een absoluut record van liefst 3300 broedende wijfjes werd vastgesteld. In 2000 zal wederom worden geprobeerd om hier een goede telling uit te voeren. Voor het eerst sinds 1991 kon een totale telling van het Deense Waddengebied worden uitgevoerd. Dit leverde bijna 1000 paren op, een toename van 50% ten opzichte van 1991. Ook in de Duitse Waddenzee lijkt de soort als broedvogel toe te nemen.

Opmerkelijk was het succesvolle broedgeval van een Topper bij Beltringharderkoog (SH). De soort broedt hier sedert 1981 op de waarschijnlijk meest zuidwestelijke locatie binnen zijn verspreidingsgebied. Van de Middelste Zaagbek werden in 1998 in SH 39 paren geteld. Op ons eigen Griend broedt de soort vanaf 1994 en in 1999 zaten hier zelfs verschillende paren (twee nesten, later vier wijfjes met jongen).

Roofvogels

Vermeldenswaard zijn de twee broedpogingen van Slechtvalken op begroeide zandplaten in SH, waarvan er één succesvol was. Langs de vastelandkust van NS werden vijf paren vastgesteld, de meeste op kleine lichtbakens. Deze vogels jagen veel boven kwelders. Het succesvolle broedgeval in de buurt van Eemshaven betreft echte 'wadvogels': als prooien stonden o.a. Groenpootruiter, Kanoet en Rosse Grutto op het menu. Hoopgevend was het paar dat gedurende het broedseizoen op de Vliehors werd gezien. Het ging hier om een volwassen man en een 3e kalenderjaar wijfje.

Hoewel we nog geen volledig beeld voor de Blauwe Kiekendief kunnen geven, is het duidelijk dat de eerder ingezette negatieve trend zich voortzet. In Nederland nam het aantal paren op Texel en Ameland af van 43 naar 23. Ook op Schiermonnikoog doet deze Rode lijst-soort het beroerd. In het Deense deel van de Waddenzee werden in 1996 nog vijf paren Blauwe Kieken vastgesteld, in 1999 niet één. Daar staat tegenover dat het aantal paren in SH naar vijf is gestegen; stuivertje wisselen in de noordelijke Waddenzee?

De populatie Velduilen wordt grotendeels aangestuurd door variaties in de woelmuizenstand. De aantallen in 1999 waren het laagst sinds het opstarten van het project in 1991. Op Ameland en Texel bedroeg het aan-

tal broedparen in 1999 11 resp. 8. Dit komt neer op een afname van maar liefst 30% ten opzichte van 1998.

Steltlopers

Steltkluten zijn in het Waddengebied zeldzame broedvogels. De broedpoging in de Beltringharderkoog (SH) en het succesvolle broedgeval in de Ezumakeeg (Lauwersmeer), vastgesteld door de SOVON-ploeg, zijn daarom bijzonder.

In het Deense deel van de Waddenzee worden de laatste jaren tientallen broedende Bonte Strandlopers vastgesteld. Voor Nederlandse begrippen een spectaculair aantal, maar in wezen een flauwe afspiegeling van de aantallen die tot voor kort in het noordelijk deel van het gebied tot broeden kwamen. Naar verwachting zal de afname nog doorzetten. In SH kwamen in 1999 zo'n tien paren tot broeden. In Nederland werden broedverdachte paren opgemerkt op de Boschplaat. In eerdere jaren werden op Griend en in de Dollard baltsende en alarmerende Bonte Strandlopers waargenomen. Van een andere zeldzame steltloper, de Steenloper, zijn in 1996 twee broedgevallen in SH vastgesteld, in 1999 drie.

Uit de internationale gegevens blijkt dat de Strandplevier het moeilijk heeft. In ogenschijnlijk gunstige biotopen wordt de soort vaak niet aangetroffen. Opvallend zijn de 37 succesvolle paartjes in een kort begraasd terrein op Rømø (DK). Opvallend, omdat de nesten hier vaak in uitgedroogde koeienvlaaien te vinden zijn. Het aantal broedparen in de Deense Waddenzee steeg overigens van 62 in 1998 naar 92 in 1999! Deze toename vond zowel op Rømø als Fanø plaats. Sinds 1994 is het aantal broedparen in DK verdrievoudigd. Hiermee zijn de ontwikkelingen in de Deense Waddenzee de enige positieve uitzondering op de regel. In SH kelderde het aantal paren van 483 in 1990 naar minder dan 200 in 1999. Hetzelfde patroon wordt in NS gemeld; veel Oost-Friese eilanden zijn verlaten en de populatie-omvang is tussen 1995-99 gedaald van 76 paren naar minder dan 30. Een totaalbeeld voor de Nederlandse Waddenzee is nog niet te geven maar op Griend (van 12 naar 1), de Boschplaat (8 naar 6) en Rottummerplaat (3 naar 1) nam het aantal broedparen af.

Meeuwen en sterns

Ondanks de sterk groeiende aantallen broedparen in de Delta, blijft de Zwartkopmeeuw in de Waddenzee

Mensen die geïnteresseerd zijn in de meest recente ontwikkelingen van de broedvogels in de Nederlandse Waddenzee kunnen het rapport hierover bestellen: *Dijkse L.J. & Koks B.J. 2000. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1998. SOVON-monitoringsrapport 2000/01.* Te bestellen door f15,- over te maken op giro 2905988 t.n.v. SOVON o.v.v. MON 2000/01.

De resultaten van de integrale broedvogelkartering in de internationale Waddenzee zijn momenteel in een omvangrijk en boeiend rapport beschreven. Naar verwachting zal dit internationale rapport in de eerste helft van de zomer het daglicht zien. We zullen u hierover later nader berichten.

een schaarse klant. Hoewel Zwartkopmeeuwen met enige regelmaat worden gezien, blijft het broeden beperkt tot een paar locaties. Op Griend werd een paar met jongen bij toeval ontdekt tijdens onderzoek in de grote kolonie Kokmeeuwen. Op een landaanwinningsvak (Westpolder) werd een nest van een Dwergmeeuw gevonden. Dit was het enige geregistreerde paar in de Waddenzee.

Lachsterns broeden vrijwel uitsluitend in het noordelijk deel van de Waddenzee. De toekomst van deze soort ziet er verre van rooskleurig uit en als het broedsucces zo beroerd blijft, valt te vrezen dat we deze soort binnen afzienbare tijd van de lijst kunnen afvoeren. In 1996 werden 86 paren geregistreerd (72 in SH, 2 in NS, 12 in DK), in 1999 hooguit 27 (minder dan 20 in NS en SH, 7 in DK). De kolonie op Langli was verlaten.

Beter nieuws is te melden over de Grote Stern. Op Griend werd na het dieptepunt in 1997 (5000 paren) nu het mooie aantal van 7800 paren vastgesteld. Daar staat tegenover dat de ruim 2300 paren van Rottummerplaat (1998) niet zijn teruggekeerd, zodat we onszelf niet direct rijk moeten re-

kenen. Op Juist (NS) nam de soort met 50% toe naar 2176 paren. Ook in SH deed de soort het goed; op Trischen en Norderoog steeg het aantal van 5661 paren in 1998 naar 6260 in 1999. In de grootste Deense kolonie (Langli) namen de aantallen broedparen toe tot 1529.

In 1999 bleef het aantal Dwergsterns in Denemarken op hetzelfde niveau als 1998: 248 paren. Een grote kolonie in de haven van Esbjerg (100 paren) had een zeer goed broedsucces, maar elders was het broedsucces door overstromingen minimaal. In SH werden c. 350 paren gemeld (307 in 1996), terwijl in NS een lichte afname werd vastgesteld (250 paren). Op ons belangrijkste eiland, Texel, nam het aantal paartjes af van 110 in 1998 naar 95 in 1999. Daar stond tegenover dat het aantal broedparen op de Noorderhaaks en de Richel 5 resp. 40 bedroeg. In beide gevallen is het niet uitgesloten dat hierbij paren betrokken waren die het eerder op Texel probeerden. Ook in de Duitse Waddenzee waren een aantal zandplaten goed met sterns gevuld. Het totaal voor de Nederlandse Waddenzee wordt in 1999 op 170 paren geschat. Hiermee lijkt de toekomst weer iets rooskleuriger dan aan het begin van onze meetreeks.

*Lieuwe Dijkse, Bernd Hälterlein,
Ben Koks, Lars Maltha Rasmussen,
Petra Potel & Peter Südbek*

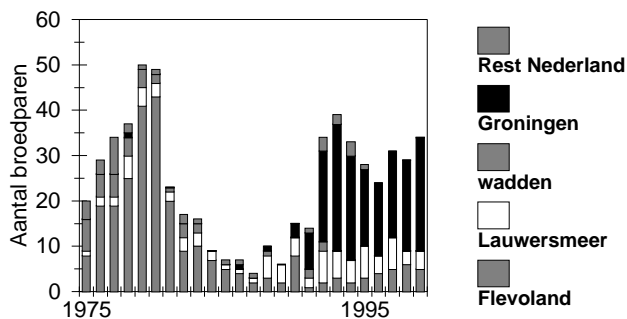
Juvenile Visdief (Ruud van Beusekom)

Beschermingswerk Grauwe Kiekendief onder de vleugels van SOVON

■ In 1990 vonden Kees Koffijberg en Ben Koks een nest van de Grauwe Kiekendief, met daarin drie eieren, in een luzerneveld in de Dollardpolders. Door goede afspraken met drogerij BV Oldambt in het Groninger Oldambt te maken, vlogen hier uiteindelijk drie prachtige jongen uit die destijds zijn geringd door SOVON-collega Berend Voslamber. De mensen die dit nest hebben meegemaakt hadden toen nooit kunnen bevroeden dat dit alles zou uitgroeien tot een heus project dat inmiddels bij de meeste vogelaars wel bekend in de oren zal klinken.

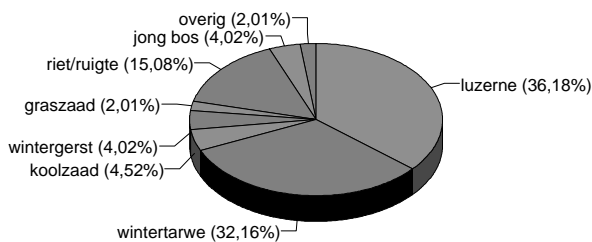
Grauwe Kiek (Ruud van Beusekom)

Aantalsontwikkeling in Nederland in 1975-99. In de figuur is goed het Flevo-effect en het Braakleg-effect terug te zien.

Grauwe Kiek (Ruud van Beusekom)

Gewaskeuze in 1990-99 in Nederland. Naar schatting 90% van de broedparen in de EU zit in landbouwgewassen als wintergerst, wintertarwe en bij ons veel in luzerne. Dit maakt de soort extra kwetsbaar en om die redenen zijn in de meeste Europese landen beschermings-activiteiten opgestart om uitmaaien te voorkomen. In Frankrijk worden jaarlijks 1000 nesten (op 3000 broedparen) door professionele en vrijwillige natuurbeschermers opgezocht en beschermd.

In het komende broedseizoen is het project van puur vrijwilligerswerk geëvalueerd naar een semi-professioneel project waarin boeren, personeel van drogerijen, amateur-vogelaars en een tweetal medewerkers van SOVON innig samenwerken om de Grauwe Kiekendief als Nederlandse broedvogel te behouden. In dit hele proces hebben de provincies Groningen en Flevoland, het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, IKC-Natuurbeheer en Vogelbescherming Nederland de handen ineengeslagen en daardoor zijn we nu in staat om het cruciale beschermingswerk en het noodzakelijke onderzoek op een fatsoenlijke wijze uit te voeren.

Het werk dat in de komende jaren zal worden uitgevoerd, moet uiteindelijk uitmonden in een Soortbeschermingsplan waarin de vogels van de open akkerbouwgebieden centraal zullen staan. Voordat het echter zover komt, zijn er nog heel wat open eindjes die we de komende jaren aan elkaar kunnen knopen. Zo zal het effect van de nestbeschermingsactiviteiten moeten worden gekwantificeerd en zullen de contacten met de Duitse collega's worden geïntensiveerd. Hiervoor zullen zoveel mogelijk nestjongen met een gele kleuring worden gemerkt, zodat we in de toekomst hopelijk meer zicht krijgen op zaken als plaatstrouw, de jaarlijkse overleving en het gebied dat onze populatie bestrijkt. Omdat veel knelpunten voor de vogels van het open cultuurland te maken hebben met de beschikbaarheid van voedsel en vooral ook het beheer van lijnvormige elementen en de landbouw, zal veel aandacht worden besteed aan de prooikeuze van Grauwe Kiekendieven en de aanwezigheid van akkervogels.

Mensen die niet aan het vooroordeel zitten vastgebakken dat in gebieden als het Oldambt of Zuidelijk Flevoland niets is te beleven, kunnen contact met ons opnemen. Met name in deze gebieden zoeken we doortastende lieden die het leuk vinden een BMP-plotje in een extreem open landschap te tellen, ons te assisteren met het monitoringwerk naar de veldmuis, het opsporen van nesten van de Grauwe Kiek of het zoeken naar prooiresten. Wie de resultaten uit 1999 nog eens rustig wil nalezen kan het meest recente nummer van *de Takkeling* (uitgave Werkgroep Roofvogels Nederland) raadplegen of surfen naar de informatie over het project op de homepage (www.sovon.nl).

Ben Koks (ben.koks@sovon.nl)
Erik Visser (erikv@castel.nl)

Enquête watervogeltellers Zoete Rijkswateren

■ *Vorig jaar werd met hulp van een aantal studenten van de Katholieke Universiteit van Nijmegen (KUN) een enquête gehouden onder de ongeveer 350 tellers van de Zoete Rijkswateren. Doel was om eens de mening van de waarnemers te peilen over de algehele opzet, uitvoering en voortgang van het project. Inmiddels wordt er ruim vijf jaar in de 'nieuwe' projectopzet geteld (d.w.z. met landelijke coördinatie) en waren we erg benieuwd naar de ervaringen van de waarnemers. De vragen richtten zich vooral op de wijze van tellen (alleen, in groepsverband, gebruik kijker en telescoop etc.), de manier waarop het project wordt georganiseerd (formulieren, nieuwsbrieven), en de wijze waarop de tellers worden geïnformeerd via projectrapportages en artikelen in bijvoorbeeld SOVON-Nieuws. Daarnaast werden enkele algemene vragen gesteld om een indruk te krijgen van het profiel van de waarnemers, en die van Zoete Rijkswateren-tellers in het bijzonder.*

Van de 139 mensen die de moeite namen de enquête in te vullen en op te sturen, bleek een groot aantal over een lange adem te beschikken. Liefst 42% doet al langer dan 10 jaar aan de tellingen mee, nog eens 51% is al 5-10 jaar actief! Onder die eerste groep bevinden zich ongetwijfeld veel mensen van het eerste uur, die al sinds de start van bijvoorbeeld de rivieren-tellingen (1969) meedoen. Bij de tweede groep zitten ook tellers die sinds 1992 actief zijn, vanaf het moment dat alle maandelijkse tellingen van Zoete Rijkswateren onder de paraplu van SOVON werden ondergebracht. Bemoedigend was dat vrijwel iedereen (85%) aangeeft in de komende vijf jaar z'n bijdrage voort te zetten. Uit het feit dat veel tellers al zo lang bij de tellingen betrokken zijn, volgt ook dat we te maken hebben met

een ouder deel van de bevolking. Ruim tweederde (72%) is van een leeftijd tussen de 30 en 55 jaar, jongere mensen (<25) doen (nog?) vrijwel niet mee. Een belangrijk gegeven, want het betekent dat er -bij gebrek aan nieuwe instroom- toch op termijn sprake zal zijn van enige vergrijzing onder de vaste groep waarnemers.

Ruim de helft van de tellers gaat samen met anderen het veld in. Het gebruik van een telescoop is inmiddels gemeengoed, al gebruikt een kwart van de tellers nog steeds alleen een verrekijker. Onder deze groep bevinden zich ook de waarnemers (19% van alle respondenten) die aangeven wel eens problemen te ondervinden bij de determinatie van watervogels. De coördinatie van de tellingen wordt positief beoordeeld. Er waren weinig

klachten over de opzet van de formulieren en de maandelijkse nieuwsbrieven worden als een nuttig medium ervaren; 40% van de tellers bewaart deze nieuwsbrief ook na afloop van de telling. Het jaarlijkse artikel in SOVON-Nieuws (zie p. 12-13) wordt door 65% van alle waarnemers gelezen en positief gewaardeerd. De jaarlijkse projectrapportage, die door 39% van de tellers wordt doorgelezen, wordt eveneens positief beoordeeld. Een kleine groep mensen geeft aan de tabellen en figuren soms moeilijk te vinden, terwijl anderen daarentegen juist meer statistische analyses en vergelijking met buitenlandse gegevens willen zien.

Over de frequentie en wijze waarop het rapport tot stand komt, lopen de meningen sterk uiteen. Publicatie via artikelen, Internet of een rapportage eens in de vijf jaren wordt door meer dan de helft van de waarnemers niet gewaardeerd. Samenvoegen met andere watervogelrapporten (midwintertelling en ganzen- en zwanentellingen) wordt positiever bejegend, al is er ook een groep uitgesproken tegenstanders (47% van alle respondenten). Dat is belangrijke informatie, want juist de rapportage van de watervogelprojecten is momenteel één van de punten die onderwerp van studie is in een algemene evaluatie van de huidige gang van zaken bij de watervogelprojecten. Een volledig overzicht van de enquête is te vinden als bijlage in het onlangs gepubliceerde verslag van de Zoete Rijkswateren tellingen over 1997/98 (SOVON-monitoringrapport 1999/07).

————— Kees Koffijberg

Recente publicaties

Avifauna Hoeksche Waard

In december 1999 verscheen *Vogels van de Hoeksche Waard* onder redactie van Mieke Luitwieler, Cees Mesker, Rob Strucker en Janus Verkerk. Het boek was in een mum van tijd uitverkocht maar er is goed nieuws: er komt een tweede druk. In dit 260 pagina's dikke boek (A4-formaat met harde kaft) wordt aan de hand van thematische hoofdstukken een beeld gegeven van de vogelwereld van de verschillende landschapstypen in de Hoeksche Waard. Tevens worden enkele soorten of soortgroepen besproken (ganzen en zwanen, roofvogels, uilen, Huiszwaluw). Talloze foto's verlichten het geheel (waaronder enkele bijzondere zoals van samenklonterende Gierzwaluwen tegen een muur en een melanistische Blauwe Reiger; jammer dat geen details over datum en locatie gegeven worden). Het boek wordt afgesloten met een avifaunistisch overzicht van alle tot 1999 waargenomen vogelsoorten.

Het boek kan worden besteld door f 65,90 (incl. verzendkosten) over te maken op bankrekening 44.13.94.892 t.n.v. penningmeester Hoeksche Waards Landschap te Oud-Beijerland onder vermelding van *Avifauna*.

Zwartkopmeeuwen gebundeld

De Zwartkopmeeuw is als broedvogel in de afgelopen decennia sterk opgekomen in West- en Zuid-Europa, nadat de soort lange tijd alleen in Griekenland en de Oekraïne voorkwam. Over de aantalsontwikkeling, broedbiologie en trekgedrag (kleuringprogramma's in 12 landen!) bestaat veel informatie die tot nu toe versplinterd bleef. In september 1998 kwamen Zwartkopmeeuw-*afficionados* uit verschillende landen bijeen in -waar anders?- Le Portel (de *hotspot* van deze soort in NW-Frankrijk) om informatie uit te wisselen. Het gevolg was een attractieve bundel van 25 artikelen (merendeels in Engels, sommige in Frans) waarin de meest recente informatie wordt samengevat. Dit boek, 240 pagina's dik, onder redactie van o.a. de Nederlanders Peter Meininger en Ted Hoogendoorn, is uiteraard verplichte kost voor wie in deze prachtige meeuw is geïnteresseerd. Het kan worden besteld door overmaking van

25 Euro (incl. porto) op postbanknummer 2032703 t.n.v. Werkgroep Melano, Lisztlaan 5, 4384 KM Vlissingen.

Veldgids Diersporen

Bij de KNNV Uitgeverij is een alleraardigst en nuttig boekje verschenen de *Veldgids Diersporen* van Annemarie van Diepenbeek. Het woord *boekje* slaat overigens op het handige zakformaat en is zeker niet denigrerend bedoeld, want zowel qua omvang (404 pag.) als inhoud mag het er zijn.

Annemarie van Diepenbeek heeft een jarenlange praktijkervaring en beschrijft in dit boek sporen van 81 zoogdieren, 103 vogelsoorten en enkele amfibieën en reptielen. Loopsporen, wissels, vaat- en piksporen, prooiroesten, wroet- en graafsporen, voedselvoorraden, uitwerpselen, braakballen, nesten en holen worden u uit de doeken gedaan en gaan vergezeld van determinatiesleutels die het opzoeken vergemakkelijken.

Honderden kleurenfoto's en tekeningen zijn een waardevolle aanvulling op de tekst en geven de gids een grote praktische waarde. Een aanrader voor mensen die veel in het veld zijn.

De *Veldgids Diersporen* (ISBN 90 5011 114 9) kost in de winkel f 59,95.

Breskens 1998-99

In april 2000 verschijnt het vierde 'Breskens-boekje': *Voorjaarstrek bij Breskens 1998 en 1999* (Telgroep Breskens publicatie 4, Vlissingen), samengesteld door Sander Lilipaly, Peter Meininger en Floor Arts. Het boekje omvat 32 pagina's informatie over de spectaculaire voorjaarstrek bij Breskens, met naast informatie over 1998-99 ook jaartotalen, fenologie en dagrecords in 1990-98 en speciale hoofdstukjes over Rode en Zwarte Wouw, Duinpieper en Ortolaan. Voorts nog praktische informatie over tarieven en vertrektijden van het veer Vlissingen-Breskens etc.

Het boekje is te bestellen door overmaken van f 8,- op giro 76442 t.n.v. P.L. Meininger, Vlissingen, onder vermelding van 'Breskens' (bij bankoverschrijvingen gaarne volledig adres vermelden!) of NLG 10/BEF 200 in enveloppe naar P.L. Meininger, Lisztlaan 5, 4384 KM Vlissingen.

Engbertsdijksvenen

Herman Hazelhorst heeft in eigen beheer een rapport uitgebracht van één van de mooiste gebieden in Twente: de Engbertsdijksvenen.

Het rapport *Broedvogels Engbertsdijksvenen 1998* kost f 17,50 (incl. porto) en is te bestellen bij: Herman Hazelhorst, Biljoen 56, 7608 MC Almelo, tel. 0546-7865332.

Steltlopers 1999

De Nederlandse Steltloper Werkgroep (NSWG) is een vrijwilligersorganisatie die zich ten doel stelt de in Nederland doortrekkende en overwinterende steltlopers te bestuderen en te beschermen. De NSWG, sinds 1982 sectie van de Nederlandse Ornithologische Unie, geeft het tijdschrift *Steltlopers* uit. Recent is *Steltlopers 1999* verschenen (28 pag.), met daarin onder meer artikelen over: resultaten van het ringen van 2226 tureluurkuikens; plaatskeuze en gedrag van Kieviten en Goudplevieren op Oost-Ameland; Wulpenslaapplaats bij Arnhem; achteruitgang van Goudplevier in najaar 1961-99 in de IJsseldelta.

Het tijdschrift kan worden besteld door f 7,50 over te maken op postgiro 1663602 t.n.v. NSWG te Zwolle. Vergeet niet het adres te vermelden!

Vara's Vroege Vogels viert feest

Vara's Vroege Vogels bestaat 45 jaar. Reden voor een groot spektakel. Vara's Vroege Vogels, Nationale Natuur- en Milieumanifestatie vindt plaats op zaterdagavond 27 en zondag 28 mei a.s. rond Kasteel Groeneveld in Baarn. Paul de Leeuw is gastheer. Ook SOVON zal op beide data van de partij zijn.

In de nacht van zaterdag op zondag om 04.00 uur zal in de omgeving van het SOVON-kantoor een nachtexcursie plaatsvinden. Op enkele andere plekken, van oost naar west gesitueerd (Achterhoek, Gooi en Kennemerduinen), worden op hetzelfde moment ook nachtexcursies gestart. Centrale vraag is: welke vogel zingt als eerste en waar? Via live-verbindingen met Kasteel Groeneveld worden luisteraars op de hoogte gebracht van de eerste zingende Merels, Nachtegalen en Zanglijsters.

Op zondag 28 mei zal SOVON bij Kasteel Groeneveld aanwezig zijn. Bezoekers kunnen vanaf 10.00 uur meetellen bij de SOVON-stand. De telescopen staan omhoog gericht en elke overvliegende vogel wordt op een groot bord genoteerd. Kinderen worden niet vergeten, want voor hen ligt er een leerzame speurtocht klaar!

Oproepen en mededelingen

Penningmeester NOU

De Nederlandse Ornithologische Unie (NOU) is op zoek naar iemand die het penningmeesterschap wil gaan overnemen. Geïnteresseerden wordt verzocht om contact op te nemen met de secretaris, Theo Boudewijn (0345-513502, Akelei 42, 4102 JM Culemborg) of met een ander lid van het bestuur (zie de meest recente Limosa).

DB Jaaroverzicht 1999

In het vierde Dutch Birding video-jaaroverzicht, van 1999, passeren 60 zeldzame vogelsoorten de revue, waaronder Kleine Burgemeester, Woudaap, Dwergaalscholver, Vale Gier, Roodsterblauwborst, Bonapartes Strandloper en Bonte Tapuit. De beelden worden becommentarieerd door Arnoud van den Berg.

Deze uitgave van Plomp Digital Video in samenwerking met Dutch Birding Association is te verkrijgen door storting van f 55,- (inclusief verzendkosten) op rekening 89.90.07. 287 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten. Vermeld daarbij Video 1999, plus naam en adres.

BSP Niet-broedvogels

Nieuwe soorten

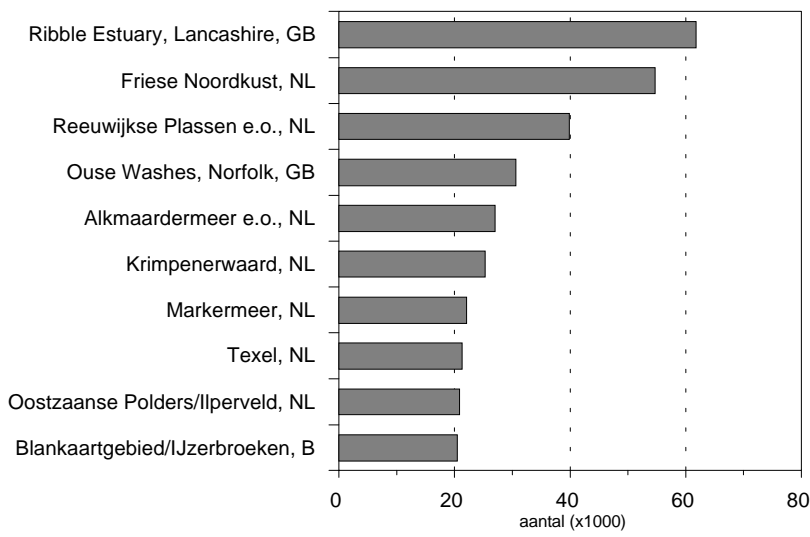
Van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) kregen we het bericht dat drie soorten per 1 januari 2000 niet weer door de CDNA worden beoordeeld: Stormvogeltje, Zwarte Rotgans en Gestreepte Strandloper. Deze soorten, waarvan tegenwoordig jaarlijks enkele meldingen zijn, worden niet langer beschouwd als dwaalgasten. Dit betekent dat waarnemingen van deze soorten met ingang van 1 januari 2000 worden ingezameld via het Bijzondere Soorten Project Niet-broedvogels (BSP) van SOVON. Waarnemingen kunnen onderaan het formulier worden bijgeschreven. Een beschrijving van de waargenomen kenmerken is noodzakelijk, evenals nadere details over de waarneemomstandigheden! Hiervoor is onderaan het formulier ruimte beschikbaar.

Voor wie wil weten welke soorten precies door de CDNA worden beoordeeld, is er de Internetsite www.dutch-birding.nl onder de sectie CDNA.

Waar zitten de meeste Smienten in NW-Europa

De oplettende lezer zal het niet zijn ontgaan. In het vorige nummer van SOVON-Nieuws was een fout geslopen. Figuur 2 op pagina 17 was abusievelijk vervangen door figuur 1, die er nu tweemaal instaat. Onze excuses! Hieronder staat de juiste figuur nogmaals afgebeeld. Let op de prominente plaats die de Nederlandse gebieden innemen.

De tien gebieden met het grootste aantal Smienten in NW-Europa tijdens de midwintertelling in januari 1996.

Witte Kwikstaarten (Jos Zwarts)

Soorten, namen en soortvolgorde

Met het verschijnen van de *Avifauna van Nederland 1 (Zeldzame vogels)* door A.B. van den Berg & C. Bosman zijn een aantal wijzigingen geïntroduceerd wat betreft naamgeving van vogelsoorten, opsplitsing in soorten en soortvolgorde. Deze wijzigingen zijn overigens in een eerder stadium gepubliceerd als mededelingen van de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA), een commissie van de Dutch Birding Association (DBA) en de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU).

In SOVON-rapportages zullen van nu af aan de wijzigingen met betrekking tot naamgeving en soorten worden overgenomen. Dit betekent dat een aantal Nederlandse vogelnamen voortaan anders geschreven gaan worden (bijvoorbeeld Goudhaan in plaats van Goudhaantje), dat enkele wetenschappelijke namen veranderen (*Mareca penelope* i.p.v. *Anas penelope*, voor Smient), dat vele Engelse namen anders geschreven worden (Mew Gull i.p.v. Common Gull, voor Stormmeeuw; overigens zijn vrijwel al deze wijzigingen in overeenstemming met de recente naamgeving door de BTO en andere Britse organisaties) en dat het soortconcept wordt overgenomen (Rouwkwikstaart en Witte Kwikstaart worden als aparte soorten beschouwd, niet als ondersoorten). De nieuwe leidraad is te vinden op pagina's 378-384 van de *Avifauna 1*.

Wat **niet** wordt overgenomen is de veranderde soortvolgorde. Dit houdt geen waardeoordeel in over deze wijziging, maar heeft een praktische achtergrond (alle formulieren en handleidingen zouden moeten worden veranderd, Euringnummers zouden moeten worden gewijzigd; dit vereist een ruime voorbereidingstijd). Bovendien is SOVON er voorstander van om dergelijke ingrijpende wijzigingen in breed verband (zowel landelijk als internationaal) af te spreken en in te voeren. Het is dus goed mogelijk dat over enige tijd wordt besloten om de voorgestelde gewijzigde soortvolgorde alsnog over te nemen.

Lees Drentse Vogels

De jaarlijks verschijnende bundel Drentse Vogels is ook ver buiten de provinciegrenzen de moeite van het lezen meer dan waard. Neem *Drentse Vogels 12*, onder redactie van Rob Bijlsma: liefst 84 pagina's dik en vers van de pers. Er staan onder andere twee artikelen in over overzomerende Kraanvogels in Drenthe in 1999 (met gegevens over terreingebruik en voedselkeus); broedbegin van vogels in weidevogelgebieden (beekdalen) in Drenthe in relatie tot de datum van maaien; de Kievit in ZO-Friesland (die van grasland naar akkers switcht, met de nodige problemen); aflezen van kokmewringen in Eelde; sterke afname van Drentse Eksters; broedende Putters aan de rand van het Drents Plateau, en verschillende korte bijdragen.

Drentse Vogels 12 is te bestellen bij J. de Vries, Prins Bernhardlaan 9, 9751 BJ Haren (050-5346339) door overmaking van f15,- op giro 3870292 t.n.v. penningmeester WAD te Haren.

het Vogeljaar

logo Het tijdschrift 'Het Vogeljaar' verschijnt zes maal per jaar en houdt haar lezers al ruim 45 jaar op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op het gebied van vogelstudie en vogelbescherming.

'Het Vogeljaar' wordt als het meest informatieve vogeltijdschrift in de Benelux beschouwd.

Omdat het geen commercieel blad is kan de abonnementsprijs uiterst laag worden gehouden.

Door overmaking van f 27,50 op postbanknummer **964 472** ten name van 'Het Vogeljaar', Boterbloemstraat 20, 5321 RR Hedel (073 - 5991967), onder vermelding '**nieuwe abonnee**' ontvangt u als welkomstgeschenk onze nieuwe veertien-daagse Vogelkalender, waarvan u na gebruik een vogelboekje overhoudt.

VOGELBOEKEN

IVV

het **Internationale
Vogelboeken
Verzendhuis**

De specialist in
vogelboeken
met meer dan
1500 titels

De Oldhorst
Zuiderzeestraatweg 415
8091 PA Wezep

tel. 0525.631139
fax 0525.633123

Lees Limosa

In de nieuwste **Limosa**, tijdschrift van de Nederlandse Ornithologische Unie en SOVON staan o.a. artikelen over Glanskop-perikelen in West-Brabant; Witbuikrotganzen in Nederland; Produceren Wespendieven braakballen; Arriveren Kolganzen ieder najaar eerder; Kleine zoogdieren vaker op het menu van de Kokmeeuw; Nijlgans verdrinkt jonge Berg-eenden; Nestkaartenproject.

Wat **in het komende nummer** komt was bij het ter presse gaan van dit nummer nog niet bekend.

De goede verstaander heeft het begrepen: **Limosa** kun je niet missen. Een abonnement op het viermaal per jaar verschijnende tijdschrift kost slechts f22,- Aanmelden bij:

Limosa, L. Hellenberghof 32,
2202 XT Noordwijk

NATUUR EN BOEK *in Naturalis*

Dé specialist voor natuurliefhebber, geoloog en bioloog!

Uw specialist maakt nu deel uit van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden

Wij bieden u een uitstekende dienstverlening en een grote voorraad boeken

Dagelijks geopend van 12.00 tot 18.00 u.
Bezoekadres: Pesthuislaan 7
- - 's maandags gesloten - -

Postadres: Darwinweg 2, 2333 CR - Leiden

071-568 76 91

Districtscoördinatoren broedvogeltellingen

1. Noord-Holland-Noord

P.Y. Bergkamp
Havikshorst 12
1083 TT Amsterdam (020-6423928)

2. Friesland

R. Kleefstra
Sinnebuorren 34
8491 EH Akkrum (0566-652881)
craneland@wxs.nl

3. Groningen

Rinus Dillerop
Sappemeesterweg 26
9635 TM Noordbroek (0598-453496)
Cuculus@wanadoo.nl

4. Drenthe

E. Goutbeek
Ruinerbrink 240
7812 RN Emmen (0591-619595)

5. Twente

B. van Kuik
Kemmalanden 12
7542 HN Enschede (053-4766836)
bevankuik@zonnet.nl

6. Overijssel-West

N. Noordhof
Teunisbloem 39
7721 JG Dalfsen (0529-432016)
NL.Noordhof@caste.nl

7. Flevoland

R. van Swieten
Reeënspoor 73
3892 VC Zeewolde (036-5224898)
r.swietenfl@zonnet.nl

8. Noord-Holland-Zuid

P.Y. Bergkamp
Havikshorst 12
1083 TT Amsterdam (020-6423928)

9. Zuid-Holland-Noord

R. Terlouw
Boezemsingel 58
2831 XS Gouderak (0182-374346)
Regio.veen@zuidhollandslandschap.nl

11. Veluwe

S. Deuzeman
Van Galenstraat 16
6826 RZ Arnhem (026-3646595)
Symen.Deuzeman@sovon.nl

12. Achterhoek

J. Schoppers
Worth Rhedenseweg 22
6991 DW Rheden (026-4955556)
Jan.Schoppers@wolmail.nl

13. Grote Rivieren

D. Zoetebier
Hommelseweg 410
6821 LW Arnhem (026-4428264)
Dirk.Zoetebier@sovon.nl

14. Zeeland

Gerwin Geerse
Reigershoutstraat 33
4364 BA Grijskerke (0118 - 591693)

16. Brabant-Oost

P.J. van den Hout
Burgemeester Suijsstraat 65
5037 MC Tilburg (013-4677376)
p.j.vandenhout@wolmail.nl

18. Limburg-Zuid

J.J. Bakhuizen
Jekerstraat 10
6211 NF Maastricht (043-3257523)
j.j.bakhuizen@dlb.rws.minverw.nl

19. Zuid-Holland-Zuid

A. den Boer
Schubertdreef 87
2992 EV Barendrecht (0180-616033)
Aad.Boer@wrdonline.nl

Voor de onderstaande districten wordt met spoed een coördinator gezocht!

10. Utrecht

15. Brabant-West

17. Limburg-Noord

Regiocoördinatoren watervogeltellingen

ZO. Zoute Delta

C. Berrevoets
Rijksinstituut voor Kust en Zee
Postbus 8039, 4330 EA Middelburg

NH. Noord-Holland

• *Midwintertelling*
R. van Beusekom
Provincie Noord-Holland
Postbus 123, 2000 MD Haarlem
• *Ganzen- & Zwanentellingen*
F. Cottaar
Lutulistraat 42, 2037 CB Haarlem

ZH. Zuid-Holland

K. Mostert
Provincie Zuid-Holland
Postbus 90602, 2509 LP Den Haag

ZL. Zeeland

• *Midwintertelling*
G. van Zuijlen
Provincie Zeeland
Postbus 165, 4330 AD Middelburg
• *Ganzen- & Zwanentellingen*
C. Berrevoets
Weverstraat 6, 4389 TR Ritthem

FR. Friesland

• *Midwintertelling*
H. de Waard
Provincie Friesland
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
• *Ganzen- & Zwanentellingen*
S. Boersma
Lege Hearewei 42
9051 LG Stiens

GR. Groningen

F. Helmig
Auwemalaan 39, 9351 NA Leek

DR. Drenthe

• *Midwintertelling*
P. Venema
Hogestuk 52, 7943 JV Meppel
• *Ganzen- & Zwanentellingen*
H. Steendam
Esweg 7a, 9471 BH Zuidlaren

FL. Flevoland

• *Midwintertelling*
R. van Swieten
Reeënspoor 73, 3892 VC Zeewolde
• *Ganzen- & Zwanentellingen*

D. Meijers
Zuiderkroon 8, 8303 AH Emmeloord

OV. Overijssel

G. Gerritsen
Provincie Overijssel
Postbus 10078, 8000 GB Zwolle

UT. Utrecht

W. Braaksma
Utrechtseweg 305/c2, 3731 GA De Bilt

NB. Noord-Brabant

• *West-Brabant*
R.-J. Buijs
Molenakkers 22, 4634 VE Woensdrecht
• *Oost-Brabant*
C. van Seggelen
Helenastraat 32, 5759 PM Helenaveen

LI. Limburg

T. Cuypers
Wilhelminalaan 26
6107 AK Stevensweert

Voor de volgende regio's geldt: informatie over coördinatie via SOVON, Rijksstraatweg 178 6573 DG Beek-Ubbergen.

NZ. Noordzee, WG. Waddengebied,

IJ. IJsselmeer,

RM. Randmeren,

RG. Grote Rivieren,

GL. Gelderland,

BR. Beneden Rivieren Gebied.